

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

Eva Kališová

Veřejné nálady v Japonsku na přelomu 20. a 30. let 20. století

Public Sentiments in Japan at the Turn of 1920s and
1930s

Praha, 2018

Vedoucí práce: Mgr. David Labus, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své práce, panu doktorovi Davidu Labusovi, za jeho nekonečnou trpělivost, rady, připomínky a čas který mi byl ochoten věnovat.

Dále chci poděkovat celé své rodině a mému příteli, kteří mně nenechali se vzdát na půl cesty a dávali mi sílu pokračovat v psaní.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne: 25.04.2018

.....

Eva Kališová

Abstrakt

Tato bakalářská práce pojednává o japonském nacionalismu a jeho vzestupu v japonské liberálně-demokratické společnosti před druhou světovou válkou. Časově se zaměřuji hlavně na období 20. a 30. let 20. století, kdy došlo k přelomovým událostem, jež hluboce nabeouraly důvěru v demokracii a západní svět. V první polovině práce postupně analyzuji hospodářské, vnitropolitické i zahraničněpolitické faktory, které přispěly k nárůstu radikálních pravicových nálad, a jejich negativní vliv na veřejnost. Pro lepší pochopení úspěchu nacionalismu představuji japonskou verzi této ideologie s vlastními myšlenkami a představami od začátku období Meidži. Celá práce je ukončena pojednáním o teroristických atentátech nacionalistických skupin, představujících první alarmující důsledky radikalizace společnosti, která nakonec dohnala zemi do války.

Klíčová slova

Japonsko, imperiální demokracie, nacionalismus, ultranacionalismus, radikalismus, meziválečné Japonsko, Mandžuský incident

Abstract

This bachelor thesis deals with topic of Japanese nationalism and its rise in Japanese liberal-democratic society before second world war. I focus mainly on period of 1920s and 1930s, when numerous breakthrough events occur that deeply undermined trust in democracy and Western world. In the first half of my thesis I analyze economic, internal and foreign policy factors and their negative impact on society, which contributed to rise of radical feelings. For better understanding of success of nationalism I introduce Japanese version of this ideology with its thoughts and ideas. Thesis ends with terrorist assassinations of nationalist groups which represents first noticeable and alarming consequences caused by this radicalization of society that led country into war.

Key words

Japan, imperial democracy, nationalism, ultranationalism, radicalism, interwar Japan, Manchurian incident

Obsah

Úvod	6
1. Cesta k imperiální demokracii.....	11
1.1 Zákon o všeobecném volebním právu.....	15
1.2. Zákon na ochranu pořádku.....	18
2. Růst ultranacionalismu ve společnosti	21
3. Zahraniční vlivy	29
3.1. Zahraniční politika	29
3.1.1. Šideharova diplomacie	30
3.1.2. Tanaka a vývoj v Číně.....	32
3.2 Mandžuský incident	35
3.2.1 Incident.....	35
3.2.2 Odpověď zahraničí	37
3.2.3 Reakce veřejnosti	38
4. Hospodářská situace v zemi	41
4.1. Finanční krize roku 1927	41
4.2. Světová hospodářská krize.....	43
4.3. Pracovní spory na venkově a ve městech.....	45
5. Radikalizace hnutí a společnosti	48
5.1. Prorůstání ultranacionalismu do armády	48
5.2. Levicová hnutí v Japonsku.....	50
5.3. Radikální pravice v pohybu	54
5.3.1. Březnový incident	54
5.3.2. Říjnový incident.....	55
5.3.3. Incidentsy roku 1932	57
Závěr	60
Seznam použité literatury.....	63

Úvod

Japonsko se do světové historie zapsalo velkými černými písmeny, když ještě před propuknutím 2. světové války navázalo spolupráci s Německem a Itálií, zeměmi označenými jako fašistické, a později se přímo postavilo proti nejsilnějším státům bývalé Dohody. Mnozí označují japonskou společnost v tomto období pro její vyhraněný nacionalismus jako fašistickou. O tom, zda je takovéto označení správné, či nikoli, a do jaké míry, bylo napsáno mnoho úvah. Ve své práci se však zabývám samotnými kořeny tohoto problému a příčinami či důvody změn veřejného mínění, které vedly k odklonu od demokracie a liberalismu a naopak k nárůstu ultranacionalismu.

S liberálním myšlením a demokracií se japonská společnost nejprve okrajově setkává na konci 19. století, kdy se po 200 letech otevírá světu a odvrhuje zastaralý feudální systém. Svět za hranicemi poznávají nejdříve jen vybraní učenci a samurajové stojící v čele modernizace, jež měla zemi přetavit v silný moderní stát, který by se jednou mohl vyrovnat západním mocnostem. Mimo technologií si největší pozornost vyžadovala rekonstrukce mocenského systému, který se na Západě výrazně odlišoval od toho, co Japonci znali z domova.

Vyslaní učenci mohli během svých cest pozorovat, jak demokratický systém na Západě přinášel svým občanům nejen svobodu myšlení a rozhodování, ale i možnost přímé účasti na chodu státu. Tento typ zřízení ale neměl v Japonsku žádnou tradici a přímý zásah obyčejného občana do vlády byl i novými mocenskými skupinami stále považován za nežádoucí prvek. Snaha o uznání ze strany mocností si však vyžádala integraci alespoň některých demokratických prvků do nové politické struktury, a tak reformátoři představili v Cisárské ústavě Velkého Japonska svoji verzi Parlamentu s Dolní sněmovnou, jejíž zástupce mohli občané volit. Faktická moc ovšem nadále zůstávala v rukou oligarchů.

Zájem o demokratizaci postupně narůstal, a to hlavně ve městech, kde se soustředila inteligence. Svůj názor dávali voliči najevo ve všech volbách od roku 1890, když upřednostňovali kandidáty politických stran před kandidáty oligarchů. S politickými stranami sympatizovala i média, která jim poskytovala silnou podporu v boji za rozšiřování moci v Parlamentu.

Politická gramotnost se již od počátku 20. století netýkala jen městské inteligence, ale prudce stoupala i v ostatních společenských vrstvách. V tomto období zaznamenáváme zvýšenou angažovanost občanů v boji nejen za vlastní sociální práva, ale též v boji za obranu

ústavy a demokracie. Své požadavky a připomínky občané adresují stále častěji vládě a nebojí se domáhat svých práv prostřednictvím protestů, které se během tohoto období vyznačují stupňující se agresí ze strany protestujících.

Musíme si ale uvědomit, že pokud mluvíme o demokratizaci v kontextu Japonska, nedostaneme se dál než k parlamentní monarchii. Bylo nemyslitelné a nepřípustné, aby se společnost, která se od samého svého počátku zakládala na loajalitě vůči panovnickému rodu, najednou zbavila tohoto zřízení a nahradila ho například republikou. Většina bojovníků za demokracii a demokratická práva té doby si tuto pomyslnou hranici nedovolovala překročit a svými požadavky se nijak nepokoušeli ohrozit postavení monarchy.

Japonsko se nejvíce přibližuje k demokratické formě vlády ve 20. letech 20. století, kdy vrcholí vláda politických stran a kdy se jejich představitelům podařilo na několik let soustředit ve svých rukou nejen značné množství ministerských pozic, ale i moc samotného premiéra. I proto se tohle období často označuje jako „demokracie Taišó“ (*taišó demokuraši*, 大正デモクラシー), podle stejnojmenné éry, která trvala od 30. července 1912 do 25. prosince 1926. Období největší moci stran ale zároveň znamená i začátek jejich úpadku. Politické strany v něm totiž ztrácejí předcházející podporu veřejnosti a médií a stále více Japonců si začíná klást otázku, zda politici představující demokratický systém dokážou zajistit spravedlivou vládu a efektivně sloužit občanům. Co však dokázalo změnit názor společnosti, která do té doby tak usilovně lobovala za rozšíření liberalismu a demokracie v zemi, aby nakonec hledala východisko v radikální a zejména agresivní formě vlády? Proč právě nacionalismus ve své radikální formě se stal tím směrem, který dokázal přesvědčit masy a získat si jejich sympatie?

Odpovědi na tyto otázky se pokusím postupně odhalit ve své práci, kterou začínám kapitolou o vývoji domácí politické situace během tohoto období. V ní shrnuji vývoj politických stran od vzniku Parlamentu a úskalí, s nimiž se musely strany během cesty k moci vyrovnat, stejně jako taktiky, za jejichž použití k této moci přišly.

Jelikož od konce 19. století bylo Japonsko otevřenou zemí, nepříznivý domácí vývoj nemohl být jedinou příčinou, proč širší veřejnost ztratila důvěru v parlamentní systém a řešení nacházela ve striktnější formě vlády. Pro tak radikální změnu se musí sejít více faktorů, a i v tomto případě přicházejí mnohé z nich také zpoza hranic státu. Jak poznamenává autorka Sasaki Fumiko ve své knize *Nationalism, Political Realism and Democracy in Japan*, nacionalistické nálady v zemi narůstají převážně v době, kdy se její obyvatelé cítí být přímo

ohrožování jiným národem.¹ S tímto tvrzením souhlasím, a proto přikládám zahraničním vlivům důležitější roli při formování veřejných nálad v tomto období než vlivům domácím. Toto tvrzení se pokusím dokázat ve třetí kapitole, kde postupně rozeberu problémy zahraničního původu a jejich dopad na společnost. V první podkapitole se zabývám zahraniční politikou, v jejímž rámci musela vláda dojít k důležitému rozhodnutí o tom, jaké stanovisko zaujme vůči bouřící se Číně nebo pokračující diskriminaci ze strany Západu.

Čtvrtá kapitola pojednává o neutěšené hospodářské a ekonomické situaci, v níž se společnost ocitla po skončení 1. světové války a po dvou krizích, následujících krátce po sobě.

V této době je ale velmi obtížné rozpoznat, co přicházelo ze zahraničí a co již byla záležitost čistě domácí, protože i samotný demokratický systém byl importovaným zřízením. Proto se mé dělení může jevit jako sporné a nemusí s ním souhlasit každý.

Značnou část práce věnuji ideologickým proudům, hlavně těm radikálním, stojícím na opačných pólech politického spektra. Právě ty byly pro zemi nejnebezpečnější a nejvíce těžily ze zhoršující se atmosféry. Největší pozornost upírám k pravicovým skupinám, které od počátku období Meidži operovaly ze zákulisí. Jejich názory a myšlenky představím ve druhé kapitole, díky které můžeme lépe pochopit, proč právě tato ideologie oslovila širší veřejnost. Na tuto část navážu později kapitolou 3.2 a celou kapitolou 5. V nich se věnuji radikalizaci nacionalistických skupin, které pomalu prorůstaly mezi všechny vrstvy společnosti, až nakonec převýšily umírněné hlasy ve vládě i armádě a zatáhly Japonsko do války. Zapomenout nemohu ale ani na hlavní nepřátele pravice, a to na komunistické a socialistické hnutí, v souvislosti s nimiž se nabízí otázka jejich absence v opozici, která si určitě vyžaduje osvětlení (kapitola 5.2).

Práci zakončím pojednáním o sérii teroristických atentátů, které představují vyvrcholení aktivit ultrapravicových skupin a zároveň uzavírají krátkou etapu vlády politických stran. Reakce veřejnosti na tyto krvavé činy odhaluje opravdové pocity Japonců na počátku 30. let.

Z množství písemných literárních pramenů, ale i elektronických zdrojů mi cenným přínosem byla publikace *Double Patriots* od Richarda Storryho, vydaná v roce 1957, která mi poskytla nejpodrobnější popis aktivit a vývoje ultranacionalistických skupin v Japonsku od počátku období Meidži až po vstup země do 2. světové války. Myslím, že autorovi se i přesto,

¹ SASAKI, Fumiko. *Nationalism, Political Realism and Democracy in Japan: The Thought of Masao Maruyama*. London: Routledge, 2012. Routledge Contemporary Japan Series. ISBN 978-0-415-69152-9. S. 37.

že kniha byla vydána jen několik let po válce, podařilo udržet objektivitu k danému tématu. Autor pracuje nejen s mnoha významnými primárními písemnými zdroji, jako jsou *Paměti Saiondži-Harada*, transkript z *Mezinárodního vojenského tribunálu pro daleký východ* či *Plán obrody Japonska* od tzv. „otce fašismu“ Kity Ikkiho, ale také s informacemi získanými z osobních rozhovorů s přímo zainteresovanými osobami, což přidává díle na autentičnosti. Proto je *Double Patriots* dodnes jednou z nejcitovanějších literatur v ostatních publikacích zabývajících se touto tematikou.

Zmínit musím určitě i dvojici knih *Japan 's Total Empire: Manchuria and the Culture of Wartime Imperialism* od Luisy Young a *The Manchurian Crisis and Japanese Society* od Sandry Wilson. Hlavním tématem obou autorek je Mandžuský incident, který představuje zvrat nejen na zahraniční, ale i na domácí scéně. Obě si kladou otázku, „nakolik přispěl tento incident k radikalizaci veřejnosti“, a jejich názor na tuto problematiku se liší. Zatímco Young ve své práci vyzdvihovala teorii, že japonskou společnost zasáhla „válečná horečka“, Wilson tento názor odmítá. I díky této rozmanitosti náhledů jsem si mohla utvořit objektivnější obraz o tom, jak Mandžuský incident a následný válečný boom přispěly ke změnám nálad ve společnosti.

Jednou z nejuniverzálnějších knih byl rozsáhlý 6. svazek *The Cambridge History of Japan* od skupiny autorů, který se zaměřuje na období 20. století. Dobře pokrývá ekonomický, politický i sociální vývoj. Díky její univerzálnosti jsem mohla knihu použít jako cenný zdroj informací pro porozumění širšímu kontextu dané doby.

U tématu, v němž hraje ideologie jednu z hlavních rolí, musí čtenář počítat s tím, že se mu do ruky dostane publikace „trpící“ autorovou ideologickou či politickou orientací. Levicový podtón můžeme zaregistrovat například v díle *Militarism and Fascism in Japan* od dvojice marxistických autorů O. Tanina a E. Yohana, které můžeme přirovnat k výše zmíněné *Double Patriots*. Tento fakt ale nepovažuji za hendikep, protože díky tomu se Tanin a Yohan zaměřili i na téma hospodářské situace, které jsem naopak ve Storryho knize citelně postrádala. Podobný pocit jsem měla i z některých kapitol *Dějín Japonska* naší uznávané japanologičky Zdeňky Vasiljevové. Určitě ale nezpochybňuji hodnotu těchto knih a sama z nich čerpám.

I když knižních anglických pramenů je mnoho, ne vždy dokázaly dostatečně pokrýt celou šířku problematiky. Vzniklé mezery jsem vyplňovala elektronickými zdroji, hlavně z portálu JSTOR. Jelikož ty byly monotematicky zaměřené, dokázaly mi k danému tématu poskytnout podrobnější informace. Například Stephen Large ve své stati *Nationalist*

Extremism in Early Shōwa Japan: Inoue Nisshō and the 'Blood-Pledge Corps Incident' popisuje Inoueův život a pohnutky, které jej vedly, jako jednoho z hlavního konspirátorů krvavého incidentu z roku 1932, ke spáchání teroristického činu, což nám může pomoci k „pochopení“ radikalizace obyčejného občana.

Ve své práci se držím tematického přístupu. Pro něj jsem se rozhodla, protože mnohá témata se časově překrývají a bylo by chaotické uvádět je primárně podle časového sledu.

K přepisu japonských slov využívám českou transkripci doplněnou o znakový zápis nejen proto, že je celá práce psána v tomto jazyce, ale i proto, že ji považuji za přesnější než anglickou, známou též jako Hepburnova transkripce. Výjimkou jsou názvy děl a zdrojů, kde respektuji přepis použitý vydavatelem. Pojmy jsou pro přehlednost psány kurzívou. Jména japonských osob uvádím v klasickém japonském pořadí, kde na prvním místě se nachází příjmení, následované křestním jménem. Jména domácích, ale i zahraničních autorů děl s výjimkou těch japonských používám v textu v pořadí křestní jméno a příjmení. V opačném pořadí jsou jména uváděna jen při citaci v poznámce a v seznamu literatury.

Toto téma mě zaujalo i v souvislosti se současnou situací (nejen) v Evropě, kde můžeme pozorovat nárůst popularity nacionalistických stran v politice, ale i samotného nacionalismu ve společnosti. Neobvyklá nejsou ani otevřená volání skupin po přísnější formě vlády nebo nenávistné útoky na náboženské skupiny či etnika.

1. Cesta k imperiální demokracii

První volené instituce v Japonsku vznikly překvapivě ještě před vyhlášením první ústavy. I když se jednalo jen o místní zastupitelství s výrazně omezenými pravomocemi, představovaly první vlaštovku nadcházejícího procesu demokratizace.

Dne 11. února 1889 byla v zemi vyhlášena úplně první Císařská ústava Velkého Japonska (*Dainippon teikoku kenpó*, 大日本帝国憲法), známá také jako Ústava Meidži (*Meidži kenpó*, 明治憲法), na jejímž základě byl vytvořen systém ústavních orgánů s odlišnými kompetencemi, v jehož čele stál císař. Asi nejdůležitějším prvkem bylo zpřístupnění jedné ze dvou komor Císařského parlamentu (*Teikoku gikai*, 帝国議会), jejíž členy nově mohli volit sami obyvatelé s voličským právem.

Dolní komora, nazývaná i Sněmovna reprezentantů (*Šúgiin*, 衆議院), tvořila jednu ze dvou částí Parlamentu, která se podílela na výkonu zákonodárné moci. Oligarchové ale při jejím tvoření nechtěli ponechat nic náhodě a její pravomoci se snažili co nejvíce osekát. Dolní sněmovna mohla ve výsledku schvalovat a navrhopvat nové zákony nebo jejich úpravy. Ty ale mohla velmi snadno zastavit Horní sněmovna (*Kizokuin*, 貴族院), s právem veta. Tu, stejně jako kabinet (*naikaku*, 内閣), tvořila hlavně vysoká šlechta a jiní hodnostáři v blízkém vztahu s oligarchií a nestávalo se, že by do jejich řad byli jmenováni politici z politických stran.

Ze začátku bylo postavení Dolní sněmovny příliš minoritní a její reálný dopad na chod státu byl velmi slabý, podobně jako se volební právo vztahovalo pouze na úzkou vrstvu obyvatelstva.² Tvůrci ústavy ale nechtěně dali stranám více moci, než mysleli, když přidělili Dolní sněmovně pravomoc zamítnout návrh státního rozpočtu. Ten se totiž s ekonomickým růstem země z roku na rok výrazně navyšoval.

Jak již bylo zmíněno v Úvodu, díky podpoře ze strany veřejnosti se podařilo politickým stranám „ovládnout“ Dolní komoru hned od prvních voleb v roce 1890.³ První kabinet se nesly v duchu rozbrojů, kdy premiér vybraný z představitelů oligarchie kliky

² Právo volit měli na počátku období Meidži jen muži nad 25 let, kteří odváděli daně v minimální výši 15 jenů, což počtem 450 000 představovalo jen zhruba 1 % populace.

³ Liberální strana (*Džijútó*, 自由党) získala 130 křesel a Pokroková strana (*Kaišintó*, 改進黨) 41. Zastávaly tedy nadpoloviční většinu z celkového počtu 300 mandátů. Provládní kandidáti získali jen 79 křesel.

Saččó odmítal spoluúčast stran na vládě a snažil se udržet kabinet jako nadstranický. Strany v reakci na to odmítaly schválit plnou výši rozpočtu.

S narůstajícím vlivem stran však museli nadstraniční premiéři s jejich lidry spolupracovat, pokud chtěli svou vládu udržet co nejdéle. Nejčastěji byla tato spolupráce prováděna formou různých ústupků ve změnách zákonů či peněžními úplatky členům. Stranám to ne vždy stačilo a žádaly přímé zapojení svých členů do vlády. To se poprvé od vzniku Dolní sněmovny podařilo Itagakimu Taisukemu⁴ z Liberální strany (*Džijútó*, 自由党), když mu premiér Itó Hirobumi⁵ v roce 1896 nabídl křeslo ministra vnitra. Obdobný krok se podařil Ókumovi Šigenobu z Pokrokové strany (*Šimpotó*, 進歩党) o rok dříve,⁶ a přítomnost jednoho či dvou stranických politiků v kabinetu od začátku 20. století proto nebyla tak neobvyklým jevem.

V chránění premiérského křesla byli oligarchové o něco úspěšnější. Prvním stranickým premiérem se stal v roce 1898 vůdce Konstituční strany (*Kenseitó*, 憲政党)⁷ Ókuma Šigenobu. Toto jmenování mělo takticky ukázat neschopnost stran zastávat tento post.⁸ První stranický kabinet se pro vnitřní rozpory stran, ale i nespolupráci armády a úředníků rozpadl po krátkých 4 měsících (červen–říjen 1898).⁹

Tento precedens poukazuje na existenci obousměrného vztahu, a proto když oligarchie potřebovala k vládnutí podporu politických stran, muselo tomu být i opačně a strany se neobešly bez spolupráce s oligarchy, pokud se chtěly posouvat výše. To vedlo k založení

⁴ Itagaki Taisuke (板垣退助, 1837–1919) byl politikem ze samurajské rodiny. Při svržení šógunátu stál na straně revolucionářů, čímž si zabezpečil místo v nově vytvořené vládě. Aktivně se podílel na Restauraci Meidži a reformách státu. Podporoval expanzi Japonska do Koreje, kvůli čemuž z vlády nakonec i odešel. Byl jedním z vůdců opozice proti dominanci kliky Saččó. Kromě jiných založil i Společnost patriotů (*Aikokuša*, 愛国社), Liberální stranu a Hnutí za svobodu a občanská práva (*Džijú minken undó*, 自由民権運動), které ještě před vyhlášením Ústavy Meidži bojovalo za zavedení parlamentního systému, za ústavu či snížení daní.

⁵ Itó Hirobumi (伊藤博文, 1841–1909) byl významný japonský státník v období Meidži. Pocházel z knížectví Čošú a ve vládě zastával přední místo. Byl součástí Iwakurova poselstva a v zahraničí působil již během svých studentských let. Podílel se na tvorbě Ústavy Meidži a post premiéra zaujímal až 4 krát.

⁶ SCALAPINO, Robert A. *Democracy and the Party Movement in Prewar Japan: the Failure of the First Attempt*. California Library repr. series ed. Berkeley: University of California Press, 1975. California Library Reprint Series. ISBN 0-520-02914-3. S. 171.

⁷ Strana vznikla v roce 1898 sloučením 2 nejsilnějších již existujících stran, Ókumovy bývalé Pokrokové strany s Itagakiho Liberální stranou. Tímto krokem se podařilo straně získat převahu v Dolní sněmovně.

⁸ Ókuma pro svůj vysoký šlechtický titul a hlavně skutečnost, že po Restauraci Meidži sám patřil mezi oligarchy podílející se na chodu státu, nemůže být ještě považován za „lidového“ politika, jakým byl například Hara.

⁹ SCALAPINO. Op. cit. S. 175–176.

provládní strany Společnost přátel konstituční vlády (*Rikken seijūkai*, 立憲政友会)¹⁰ v září roku 1900, představující spojení oligarchie a politických stran. Seijūkai byla složena z bývalých členů Kenseitó,¹¹ kteří byli ochotni činit ústupky oligarchii, a byrokratů loajálních Itóovi. Strana se těšila podpoře veřejnosti a po dlouhou dobu si dokázala udržet ve volbách prvenství a téměř vždy získat nadpoloviční většinu křesel, čímž ostatní strany odsunula na druhou kolej.

Další roky proto probíhaly poměrně hladce. V křesle premiéra se za stranu Seijūkai střídali princ Saiondži Kinmoči¹² a generál Kacura Taró.¹³ Oba však stále patřili k oligarchii, což v některých vyvolávalo pocit, že si mocenská elita nechává ve svých rukou poměrně velký podíl moci, a když byl v prosinci 1912 premiérem potřetí jmenován Kacura, pomyslný pohár trpělivosti začal pomalu přetékat. Staronový premiér situaci nepomohl ani rozhodnutím vynutit si disciplínu námořnictva pomocí císařského reskriptu (*čokugo*, 勅語), který přikazoval admirálu Saitóovi Makotovi zaujmout pozici ministra námořnictva.¹⁴ Námořnictvo totiž pro opakované odmítnutí zvýšení vojenských výdajů odmítalo svého ministra jmenovat.

Více než vojenské kruhy tento krok pobouřil veřejnost. Brala to totiž jako útok na demokracii a snahu o navrácení moci do rukou oligarchie. Novináři, podnikatelé, ale i politici se spojili do masivní Ligy na obranu ústavy (*Kensei jógokai*, 憲政擁護会).¹⁵ Proti Kacurovi

¹⁰ Předsedou a zakladatelem byl samotný Itó Hirobumi, který si s myšlenkou vytvoření jakési „národní jednoty“ pohrával už déle. Strana však vznikla na popud stranického politika Hošiho Tóru z Kenseitó, který nejdříve navrhl, aby se Itó stal předsedou jeho strany, což Itó odmítl, ale nakonec se dohodli na vytvoření nové strany sloučením s členy z Kenseitó. Založením Rikken Seijūkai oba sledovali své rozdílné cíle. Zatímco Itó potřeboval zajistit stabilní Parlament, Hoši využil existence strany k dosažení ještě větší moci pro stranické politiky ve vládě. S názvem strany budu dále pracovat v jeho zkrácené formě Seijūkai.

¹¹ Kenseitó se po neúspěšném pokusu vedení vlády rozpadla na dvě frakce, přičemž jedna se přidala k nově vytvořené straně Seijūkai a druhá se přejmenovala na Skutečnou konstituční stranu (*Kensei hontó*, 憲政本党).

¹² Saiondži Kinmoči (西園寺公望, 1849–1940), s titulem princ, byl politik a státník narozený v Kjótu. Pocházel z aristokratické rodiny a měl blízký vztah s císařem Meidži. Přímou se účastnil bojů za svržení šógunátu. Jistou dobu studoval v zahraničí. Byl předsedou Horní sněmovny a po vytvoření Seijūkai se ke straně ihned přidal, kde se také stal v roce 1903 předsedou. Na premiérské křeslo usedl celkem 2 krát (7. ledna 1906 – 14. července 1908 a 30. srpna 1911–21. prosince 1912). V roce 1913 byl přijat do elitní skupiny státníků *genró* (元老) a z této pozice rozhodoval o jmenování příštího premiéra.

¹³ Kacura Taró (桂太郎, 1848–1913), stejně jako Saiondži, byl během života povýšen na nejvyšší titul prince. Narodil se v samurajské rodině a náležel k doméně Čóšú. Přidal se ke hnutí proti šógunátu. Jako samuraj byl po Restauraci Meidži v armádní službě a získal titul generála. Kromě křesla ministra pozemní armády třikrát zasedl i v křesle premiérském.

¹⁴ WILSON, Sandra. *Nation and Nationalism in Japan*. [online] New York: RoutledgeCurzon, 2002. ISBN 0700716394. [cit. 2017-10-30] Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=X7Sr9x9LAowC&pg=PA1&dq=nation%20and%20nationalism%20in%20japan&hl=sk&pg=PR12#v=onepage&q&f=false>. S. 34.

¹⁵ SCALAPINO. Op. cit. S. 192.

se postavila i strana Seijúkai poté, co premiér jako třešničku na dortu vyhlásil založení vlastní strany Společnost příznivců konstituce (*Rikken dōšikai*, 立憲同志会).¹⁶ Protivládni hnutí si získalo obrovskou podporu a v únoru 1913 veřejně žádalo odstoupení premiéra. Bylo to poprvé v historii moderního japonského státu, kdy padla vláda kvůli tlaku ze strany veřejnosti.

Po tak silné odezvě ze strany veřejnosti bylo jen otázkou času, kdy se stranám naskytne druhá šance na sestavení silně stranického kabinetu. Tu dostali až v roce 1918 při jmenování Hary Takašiho,¹⁷ kterému se podařilo sestavit kabinet skoro výlučně z členů politických stran,¹⁸ považovaný za první stabilní stranický kabinet v japonské historii.¹⁹ Harova vláda měla předpoklady pro to, aby byla úspěšná. Hara si totiž ještě před tím dokázal vybudovat dobře promyšlenou síť kontaktů mezi byrokraty a politiky nejen v Horní sněmovně, o jejichž spolupráci se mohl opřít. Pokud by z jeho strany byla snaha a vůle, jistě by dokázal protlačit i všeobecné volební právo. Stejně tak si dokázal správně cílenými dotacemi získat a udržet poměrně silnou voličskou základnu. Bohužel, když se jednalo o otázku kooperace, Hara si vybral cestu spolupráce s oligarchií, čímž se v podstatě nelišil od svých předchůdců.

První reálný stranický kabinet (29. září 1918–5. listopad 1921) byl tedy koneckonců jistým zklamáním. Jelikož Hara uměl dobře „plavat“ ve stávajícím politickém systému úplatků a vydírání, neměl důvod, aby se ho pokusil změnit. Pro budoucnost stran a rozšíření jejich moci ve vládě tedy nakonec neudělal mnoho. Stejně pochybil i svým ignorováním sociálních problémů v zemi, což se mu ve výsledku vymstilo. Dne 4. listopadu 1921 byl jako první premiér v historii zavražděn během funkčního období.

Po jeho smrti a neudržení vlády jeho nástupcem Takahašim Korekijem se v křesle znovu střídají nestraniční kandidáti. V roce 1924 nový premiér Kijoura Keigo sestavil kabinet bez zahrnutí politických stran, což strany Seijúkai i Kenseikai (憲政会)²⁰ rozhněvalo

¹⁶ Dále jen Dōšikai.

¹⁷ Hara Takaši nebo také Hara Kei (原 敬, 1856–1921) byl japonský politik samurajského původu, kterého se později vzdal a nikdy se k němu ani k žádnému jinému titulu nevrátil. Pracoval jako žurnalista a později i na ministerstvu zahraničních věcí. Stál u zrodu strany Seijúkai, kde se díky svým vynikajícím taktickým schopnostem dokázal rychle dostat až na pozici předsedy. Navazování kontaktů s byrokraty a politiky mu vyneslo zajímavé ministerské posty (ministr komunikace a ministr vnitra). Nejdůležitějším bodem v jeho kariéře bylo křeslo premiéra, které získal v roce 1918. O 3 roky později byl zavražděn extremistou.

¹⁸ Výjimkou byl ministr zahraničí, armády a námořnictva.

¹⁹ GORDON, Andrew. *A Modern History of Japan: From Tokugawa Times to the Present*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-533922-2. S. 162.

²⁰ Strana byla založena v roce 1916 sloučením již existující Dōšikai s 2 menšími opozičními stranami pod vedením Katóa Takaakiho.

a rozhodly se navázat spolupráci.²¹ Společnými silami se jim podařilo přinutit premiéra Kijouru k odstoupení a jeho rezignací začíná období navazujících stranických kabinetů (1924–1932).

Během těchto 8 let se do čela vlády staví představitel vítězné strany a sestavuje silný stranický kabinet. V takovémto postavení již měly strany značnou podporu, aby si mohly dovolit prosazovat změny zákonů, které byly předtím nemyslitelné. Tím se Japonsko výrazně přiblížilo demokratickému modelu, kde chod státu řídili zástupci volení lidem. Moc vlády a Parlamentu byla posílena i úmrtím císaře Meidži, jejž nahradil jeho syn Jošihito, posmrtným jménem Taišó. Ten pro své podlomené duševní zdraví nebyl schopen plně vykonávat svou funkci a jeho politické pravomoci se neoficiálně přenesly na jeho syna jako korunního prince, členy oligarchie a na některé politiky.

Proto se k označení vládního systému během tohoto období často používá pojem imperiální demokracie. Jednalo se o politický systém, v jehož čele stál monarcha, ale rozhodování o chodu státu přebírali politici coby volení zástupci svobodného japonského lidu.

1.1 Zákon o všeobecném volebním právu

Volební právo bylo od svého zavedení spíše privilegium bohaté třídy. Proto lze pozorovat zájem inteligence o jeho rozšíření na všechny vrstvy společnosti již na přelomu 19. a 20. století. V roce 1897 byla na jeho podporu založena Liga za všeobecné volební právo (*Fucú senkjo kisei dómeikai*, 普通選挙期成同盟会), která se snažila zvýšit povědomí široké veřejnosti.

Byť veřejnost měla v této otázce jasno, politici pomýšleli na rozšiřování voličstva jen s obtížemi. Jakmile už byli jednou u moci, bylo pro ně jednodušší udržovat si podporu mezi úzkými skupinami voličů než kontrolovat mohutné masy. Trend ovšem udávaly západní země, které měly tuto otázku již dávno vyřešenou,²² a pokud se mezi ně chtělo Japonsko zařadit, chtít či nechť muselo k uzákonění všeobecných voleb přistoupit.

Zákon o obecném volebním právu byl v Parlamentu poprvé představen již v roce 1902. Návrh byl dokonce v roce 1911 schválen Dolní sněmovnou. Horní sněmovna ale její názor nesdílela a návrh jí neprošel. Považovala ho totiž za nebezpečný, protože hnutí na jeho

²¹ GORDON. Op. cit. S. 163.

²² Většina zemí, jako Německo, USA či Švýcarsko, přiznala právo volit všem mužům určitého věku bez ohledu na majetek či schopnost placení daní v 19. století. Francie dokonce už v roce 1792. V některých zemích, jako byly Nový Zéland či Austrálie, mohly na počátku 20. století volit dokonce i ženy. V úvahu se ještě nebere rasová diskriminace, která se běžně vyskytovala.

podporu bylo často spojováno se socialismem a podpora jeho vlivu byla pro vládu nepřijatelná.²³

K obnovení zájmu o toto téma došlo v roce 1918, kdy byla atmosféra v zemi hustší kvůli rýžovým vzpourám (*Komesódó*, 米騒動).²⁴ Protestů se neúčastnili pouze rolníci na venkově, ale i dělníci ve městech, kteří požadovali lepší pracovní podmínky či vyšší mzdy. K dělníkům se přidávali i studenti seskupení ve spolcích, jako byla například socialistická Společnost nového člověka (*Šindžinkai*, 新人会).²⁵ Ti k ostatním požadavkům přidávali i požadavek na zrušení daňové podmínky ve volebním zákoně.²⁶

Díky tlaku veřejnosti a tisku byly hlavní politické strany nuceny znovu přehodnotit svůj negativní postoj vůči zavedení všeobecného volebního práva. Dalším ignorováním této otázky riskovaly ztrátu podpory veřejnosti. Kenseikai začala podporovat schválení všeobecného volebního zákona již v roce 1919. Konzervativnější strana Seijūkai, v čele s Harou, však stále odmítala zrušit daňovou podmínku.

Jelikož byl Hara dobrý taktik, snažil se přijít s kompromisem, jímž by dokázal veřejnost alespoň na čas utišit. Proto jeho vláda v roce 1920 významně zmírnila podmínky volebního práva, snížením daňového kritéria na 3 jeny z předešlých 10, čímž se počet voličů navýšil o 2 000 000. I když to zní jako velké číslo, které by mohlo ve volbách zamíchat kartami, Hara věděl přesně, co dělá. Voličstvo se rozšířilo hlavně na třídu maloroelníků, kde měla „shodou okolností“ Seijūkai svou základnu voličů. Další rozšiřování, na dělnickou třídu žijící ve městech, nepřicházelo pro Haru v úvahu. O sociální problémy této vrstvy se příliš nezajímal a případné demonstrace a stávky řešil silovým potlačením za pomoci policie.

Změna přišla v roce 1924, kdy se Seijūkai po několikaletém výslovném odmítání definitivně přidala ke Kenseikai. Teprve s jejich podporou se podařilo zákon v Parlamentu prosadit a schválit. Pro tyto dvě největší strany představovalo zvýšení voličů riziko, protože si nemohly být jisté, zda nové hlasy půjdou právě jim. Znamenalo to pro ně větší výdaje na

²³ GRIFFIN, Edward G. The Universal Suffrage Issue in Japanese Politics, 1918–25. *The Journal of Asian Studies* [online]. 1972, 31(2), 275- [cit. 2017-04-14]. DOI: 10.2307/2052596. ISSN 00219118. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2052596>. S. 276.

²⁴ Rýžové vzpoury vypukly v roce 1918 nejdříve v prefektuře Tojama, odkud se postupně rozšířily i do jiných měst. Důvodem velkého neklidu byly příliš vysoké ceny rýže v poměru k příjmům dělníků či rolníků. Agresivní zástupy lidí musely být na mnoha místech potlačeny za pomoci policie.

²⁵ Studentské levicové hnutí založené v prosinci 1918 na Tokijské císařské univerzitě. K rozpadu došlo v roce 1929 po tom, co bylo intenzivně pronásledováno policií. Spolek publikoval různé články a angažoval se v organizování odborů. Členstvo bylo vždy nepočetné, nikdy nepřekročilo počet 30. Stejně tak bylo exkluzivní a členy byli jen studenti právnické fakulty univerzity, kde skupina vznikla.

²⁶ VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Svoboda, 1986. Členská knižnice. S. 403.

předvolební kampaně a na sice nelegální, ale stále ve velkém praktikované kupování hlasů a uplácení.

K rozhodujícímu kroku došlo v roce 1925, kdy byl od smrti Hary Takašiho znovu sestaven stranický kabinet v čele s premiérem a zároveň i lídrem strany Kenseikai, Katóem Takaakim.²⁷ Teprve v tomto postavení se stranám podařilo protlačit návrh Zákona o všeobecných volbách (*Fucú senkjohó*, 普通選挙法).

Aktivní volební právo získal každý muž nad 25 let bez ohledu na to, zda byl schopen platit daň z příjmu, nebo ne. Musel ale minimálně rok přebývat v místě svého volebního okrsku a nesměl pobírat úlevu pro chudé. Nově tedy volební právo nabyli muži pobírající minimální mzdy, jakými byli chudí dělníci pracující v továrnách nebo na polích, policisté, učitelé základních škol či nižší státní pracovníci.²⁸ Obecně se jednalo o rozšíření voličstva na proletářskou třídu jako celek. V číslech tento krok znamenal zvednutí počtu z 3 milionů lidí, což nepředstavovalo ani 6 % z celkového počtu obyvatel, na čtyřnásobek, tedy 12 milionů, což zahrnovalo až 20 % obyvatelstva.²⁹ Tento zákon zůstal nezměněn až do konce druhé světové války, kdy bylo volební právo přiznáno konečně i ženám.

Od nového zákona si každá strana slibovala něco jiného. Seijúkai v čele s Tanakou Giičim, který se 20. dubna 1927 stal zároveň i ministerským předsedou, očekávala, že veřejnost podpoří hlavně politiky, kteří se pozitivně stavěli k expanzivní politice, a odvrátí tak Japonsko od internacionalistického směru. Tanaka, jak je popsáno v kapitole o zahraniční politice Japonska, se totiž chystal upevnit japonské pozice v Mandžusku i za použití síly. K tomu potřeboval podporu Dolní sněmovny a dosazení svých lidí do vlády.

Levicové strany jako Japonská dělnicko-rolnická strana (*Nippon rónótó*, 日本労農党) či Dělnicko-rolnická strana (*Ródó nómintó*, 労働農民党) spolu s odbory zase doufaly, protože novými voliči byli převážně dělníci, že své hlasy využijí na zvolení svých kandidátů,

²⁷ Kató Takaaki (加藤高明, 1860–1926), také známý pod jménem Kómei, byl japonský politik a předseda vlády ve 20. letech. Svou kariéru započal ve firmě Micubiši, se kterou si udržoval blízké vztahy i díky sňatku s nejstarší dcerou prezidenta firmy, Iwasakiho Jataróa. Během své politické kariéry obsadil vícero důležitých postů jako například post ministra financí nebo ministra zahraničních věcí. Byl zakladatelem úspěšné strany Kenseikai.

²⁸ SEKIGUCHI, Tai. Political Conditions in Japan: After the Application of Manhood Suffrage. *Pacific Affairs* [online]. 1930, 3(10), 907- [cit. 2017-04-30]. DOI: 10.2307/2749783. ISSN 0030851x. Dostupné z: www.jstor.org/stable/2749783. S. 907–908.

²⁹ REISCHAUER, Edwin O. a Albert M. CRAIG. *Dějiny Japonska*. Vyd. 2., dopl., [i.e. 3. vyd.], dotisk. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-513-5. S. 234.

čímž by se do Parlamentu dostalo více levicově orientovaných politiků, a mohli by tedy prosadit další sociální zákony.

První výsledky se očekávaly již v prvních volbách konajících se podle nového zákona, které se uskutečnily v únoru 1928. I přes rozmanitost názorů, kterou noví voliči mohli do politiky přinést, volby skončily nepřekvapivě vítězstvím strany Seijūkai se ziskem 217 křesel, za kterou v těsném závěsu se ztrátou jen 1 křesla skončila nově vzniklá strana Minseitó.³⁰ I volby v následujících letech se nesly ve stejném duchu a tyto dvě strany si po několik let střídavě předávaly štafetu vítěze.

Politické strany nemohly nechat ve volbách nic náhodě a své místo v Parlamentu si zajišťovaly i prostřednictvím kupování hlasů. Celoroční agitaci v lokalitách jim zajišťovali takzvaní místní „bossové“, jejichž jediným povoláním bylo každý den po celý rok navazovat přátelské vztahy s místními a ovlivňovat je takticky mířenými příspěvky či dary. Tam, kde bossové nestačili, nastupovali volební překupníci, kteří za peníze nebo hmotné dary ve velkém skupovali hlasy od lidí, nejčastěji venkovanů. Ty pak za nemalou sumu prodávali politickým stranám. Obvykle byli schopni z jednoho kandidáta vytáhnout od 3000 do 20 000 jenů. Strany měly vždy v rámci svého předvolebního rozpočtu na tento účel vyčleněno okolo 50 000 jenů.³¹

1.2. Zákon na ochranu pořádku

Hnutí za všeobecné volební právo nebylo jediným sílícím hlasem ve společnosti. Ve 20. letech získávaly na popularitě i levicové ideologie jako socialismus a komunismus a jejich přívrženci na sebe začínali upozorňovat. Právě oni začali být trnem v oku pravicově orientovaných politiků, jakými byli i Hiranuma Kiičiró a Suzuki Kisaburó,³² kteří v roce 1922

³⁰ Kenseikai se v roce 1927 po spojení s menší politickou stranou Seijú hontó přeorganizovala pod novým názvem *Rikken minseitó* (Konstituční demokratická strana, 立憲民政党), zkráceně jen Minseitó.

THOMAS, R. H. Havens. Japan's Enigmatic Election of 1928. *Modern Asian Studies* [online]. 1977, 11(4), 543–555. [cit. 2017-04-09] Dostupné z: www.jstor.org/stable/311898. S. 551.

³¹ QUIGLEY, Harold Scott. *Japanese Government and Politics*. [online] New York, London: The Century co, 1932. [cit. 2017-09-10]. Dostupné z: <https://archive.org/details/japanesegovernme029408mbp>. S. 268–269.

³² Hiranuma Kiičiró (平沼騏一郎, 1867–1952) byl politik příklánějící se k pravicové ideologii. Během své kariéry sloužil na ministerstvu spravedlnosti a 3 roky jako předseda Státní rady. V roce 1939 se na velmi krátké období stal předsedou Parlamentu. Po válce byl souzen jako válečný zločinec třídy A a uvězněn na doživotí.

Suzuki Kisaburó (鈴木喜三郎, 1867–1940) byl stejně jako Hiranuma Kiičiró pravicový politik. Jistou dobu zastával post ministra spravedlnosti a ministra vnitra. Po Inukaiově smrti se stal hlavou strany Seijūkai, ale kvůli svým špatným vztahům se nikdy nestal premiérem.

Oba byli v té době úředníky na ministerstvu spravedlnosti. Později zastávali vysoké posty, jako například post ministra spravedlnosti či, v případě Hiranumy, až post premiéra. Kromě toho se oba řadili k pravicově orientovaným politikům. Hiranuma v roce 1924 založil známý nacionalistický spolek *Kokuhonša* (国社).

předložili vládě návrh Zákona o kontrole radikálních socialistických hnutí (*Kageki šakai undó torišimarihó*, 過激社会運動取締法). Nebyli spokojeni s aktuálně platným Zákonem o pořádku a policii (*Čian keisacuhó*, 治安警察法) z roku 1900, který byl namířen vůči dělnickým hnutím a do určité míry omezoval svobodu slova.³³ Tresty považovali za příliš nízké a pole působnosti za nepatrné. Většina politiků však socialisty v té době za výraznou hrozbu ještě nepovažovala, a tak po ostré kritice ze strany Kenseikai návrh Dolní sněmovnou neprošel.

Situace se změnila hned následující rok, kdy se v prosinci levicový extremist, Namba Daisuke, pokusil zastřelit korunního prince Hirohita. Byl to první případ v té době, při kterém se vyznavač komunistické ideologie uchýlil k tak radikálnímu jednání. Událost se zapsala do historie pod názvem incident Toranomon (*Toranomon džiken*, 虎の門事件).³⁴ Od té chvíle museli i liberálnější politici uznat, že levicové ideologie pro ně představují vážnější hrozbu, než si někteří dosud byli ochotni připustit, a že je nutné podniknout kroky, které by zamezily šíření těchto nebezpečných myšlenek jak ve společnosti, tak i v politice.

Proto v únoru 1925 představil ministr vnitra Wakacuki Reidžiró³⁵ spolu s ministrem spravedlnosti Ogawom Heikičim³⁶ v Dolní sněmovně Zákon na ochranu veřejného pořádku (*Čian idžihó*, 治安維持法). Při jeho obhajobě se opřeli právě o zmíněný incident Toranomon. Zákon měl svůj původ v již výše zmíněném zákoně o kontrole radikálních socialistických hnutí.³⁷ Návrh v březnu téhož roku úspěšně prošel hlasováním a 11. května byl uzákoněn. Tak jako původní, i tento byl namířen zejména vůči socialistickým a komunistickým hnutím, která se stala nepřítelem číslo jedna.

Nově byla zakázána všechna hnutí podporující či hlásající změnu politického systému nebo napadající soukromé vlastnictví. Stíhání mohli být všichni, kteří takovou organizaci či

³³ MITCHELL, Richard H. Japan's Peace Preservation Law of 1925: Its Origins and Significance. *Monumenta Nipponica* [online]. 1973, 28(3), 317- [cit. 2017-04-30]. DOI: 10.2307/2383786. ISSN 00270741. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2383786>. S. 329–330.

³⁴ Dne 27. prosince 1923 komunista Namba Daisuke (難波大助) vystřelil na tehdy ještě regenta Hirohita, který byl právě na cestě na zasedání Parlamentu. Incident dostal název po místě, kde se uskutečnil. Útočník byl odsouzen ke smrti oběšením. MITCHELL. Op. cit. S. 333.

³⁵ Wakacuki Reidžiró (若槻 禮次郎, 1866–1949) byl úspěšný politik, který nejprve zastával post ministra financí, později ministra vnitra až nakonec ministerského předsedy. V roce 1930 vedl japonskou delegaci na kritizované Londýnské konferenci.

³⁶ Ogawa Heikiči (小川 平吉, 1869–1942) zastával post ministra spravedlnosti. Byl členem strany Seijúkai.

³⁷ MITCHELL. Op. cit. S. 339–340.

spolek založili, vedli nebo byli jeho členy a byli si plně vědomi, jaké cíle daná skupina zastává, stejně jako ti, kteří je podporovali penězi nebo ve formě darů. Zadržení mohli být následně odsouzeni k trestu odnětí svobody až na 10 let. Podle dalších ustanovení byly zakázány veškeré debaty, které tyto myšlenky podporovaly. O 3 roky později byl zákon upraven a trest odnětí svobody se zvýšil z 10 let na nejvyšší možný trest, a to trest smrti.

U veřejnosti se zákon samozřejmě nesetkal s pozitivním ohlasem, a to zejména v řadách dělníků a učenců. V tisku ho odsoudili jako špatný a ještě před jeho předložením Dolní sněmovně se utvořila opoziční hnutí.

Není proto překvapivé, že lidé se přestali o politiku zajímat a entuziasmus, který měli, zejména městští dělníci, pro všeobecné volební právo, rychle opadl. Vlna represí, která se zvedla po nabytí platnosti zákona na ochranu veřejného pořádku, výrazně oslabila levicová hnutí. Korupční skandály, kupování hlasů a omezení svobody projevu oslabily víru obyčejných lidí v účinnost jejich hlasu.

2. Růst ultranacionalismu ve společnosti

Důvěra v politické strany, jejichž prioritou se stal boj o moc, zatímco volič byl jen prostředkem k získání této moci, výrazně klesala. Neustálé hašteření největších stran a zhoršující se hospodářská situace v zemi po první světové válce hrály do karet pravicovým spolkům, které od 20. let byly na vzestupu a přitahovaly stále více sympatizantů. Přítomnost těchto radikálních elementů v zemi můžeme datovat do začátku období Meidži.

První nacionalistické spolky navazovaly na odkaz Saigóa Takamoriho,³⁸ nazývaného též „poslední skutečný samuraj“, a jeho agresivně laděnou zahraniční politiku,³⁹ která se rozcházela s představami ostatních státníků té doby. Z neochoty vlády zahájit vojenské tažení na kontinentu byli znechuceni zejména bývalí samurajové, kteří Restaurací Meidži přišli o své privilegované postavení a v nové moderní společnosti se ukázali být neschopni začlenění. Vojenský konflikt by jim v takovém případě nabídl alespoň nějakou možnost uplatnění.

Tajná teroristická Společnost černého oceánu (*Genjóša*, 玄洋社),⁴⁰ která byla přímým potomkem Saigóova Sacumského povstání (*Seinan sensó*, 西南戦争), sdružovala tyto nespokojené ex-samuraje.⁴¹ Jejím cílem bylo zničení čínského vlivu v Koreji, který Čína do první čínsko-japonské války (1894–1895) na tomto území měla. Ten bránil jejich plánu podrobení si Koreje a následnému „sjednocení“ ostatních států v Asii. Spolek cvičil vlastní špióny, kteří byli posíláni do těchto zemí, kde sbírali informace a navazovali kontakty

³⁸ Saigó Takamori (西郷隆盛, 1828–1877) samuraj z knížectví Sacuma, který bojoval za odstranění tokugawského systému. Byl významnou osobou pomáhající při Restauraci Meidži. Byl konzervativní a nelíbilo se mu přílišné přejímání západní kultury. Podporoval expanzi a po zavržení jeho plánu na vojenskou invazi v Koreji v roce 1873 odešel z vlády do opozice. Tam se kolem něho zmobilizovali radikální ex-samurajové, připravující se na otevřenou konfrontaci s vládou, která vyvrcholila v roce 1877 Sacumským povstáním. S vědomím, že povstání nemá šanci na vítězství, spáchal v témže roce rituální sebevraždu.

³⁹ Po otevření země se Japonsko rozhodlo „modernizovat“ své vztahy nejen se Západem, ale i nejbližšími asijskými zeměmi, jako byla například Korea nebo Čína. Korea ale vytrvale odmítala návrhy na změny ve smlouvách a odmítala uznat nové titulování japonského císaře, které ho stavělo na úroveň toho čínského. Saigó spolu s dalšími patriotisticky cítícími politiky to považovali za urážku, a proto přednesli návrh na vypravení trestné výpravy do Koreje. V roce 1871 se jim podařilo ve vládě získat většinu, plány na výpravu ale přerušil spěšný návrat Iwakurova poselství. Iwakurovi se spolu s ostatními podařilo výpravu zrušit. To ale zapříčinilo rozbití vlády. Celá tato debata se do historie zapsala pod názvem *Seikanron* (征韓論). Saigó viděl v tažení též možnost, jak pomoci samurajům, kteří se tehdy nedokázali uplatnit ve společnosti.

⁴⁰ Skupinu založil v roce 1881 ve Fukuoe Hiraoka Kotaró, majitel dolu a bývalý samuraj, který se přímo účastnil sacumského povstání. Nejvýraznější byla aktivita této skupiny v zahraničí. Věřil se, že její členové se podíleli na vraždě korejské princezny či na přesvědčení vlády o nutnosti války s Čínou. Spolek si udržoval úzký okruh členů a zanikl až v době okupace.

⁴¹ STORRY, Richard. *The Double Patriots: A Study of Japanese Nationalism*. Cambridge: The Riverside Press, 1957. S. 9.

s jinými radikálními skupinami. Genjóša už během své rané existence zahájila úzkou spolupráci s politiky a armádní inteligencí, díky čemuž se mohla snadněji podílet na vývoji zahraniční politiky země. Získané informace a kontakty byly využívány nejen skupinou na její sólo teroristické akce, ale i samotnou armádou během vojenských konfliktů, jako byla například již zmíněná první čínsko-japonská válka. Její chod byl ve velkém sponzorován tajnými dotacemi od vlády.

Na to, o co Společnost černého oceánu usilovala v Koreji, navázala další ultranacionalistická Společnost černého draka (*Kokurjúkai*, 黒龍会)⁴² v Mandžusku, kde od severu pomalu sílil vliv Ruska.⁴³

Nacionalisté se samozřejmě nehodlali spokojit s myšlenkou ovládnutí pouze dvou zemí a měli daleko ambicióznější plány. Jak již bylo uvedeno ohledně Genjóši, konečným cílem bylo rozšíření japonské moci na všechny asijské státy. Pod záštitou Japonska se tak měla vytvořit jednotná fronta proti vzrůstajícímu imperialismu ze strany Západu. I když byla ideologie panasianismu ve společnosti přítomna již od 80. let 19. století, rozšířila se zejména v roce 1905 po výhře nad Ruskem v Rusko-japonské válce (*Ničiro sensó*, 日露戦争),⁴⁴ kdy se Japonsku podařilo jako první asijské zemi v moderních dějinách porazit západní mocnost.

Vojenské tažení v době míru nebývá populární politikou mezi obyčejnými obyvateli, a proto si jeho podporovatelé museli najít pro jeho obhajobu patřičné „ospravedlnění“. Zatímco na otázku, proč by země měla takovou politiku následovat, poskytovala ekonomická a hospodářská sféra dostatečně pádné argumenty, při odůvodňování postavení Japonska jako sjednotitele Asie se setkáváme i zde, podobně jako v Německu, se silně šovinistickou⁴⁵ interpretací ozvláštněnou o náboženské mystično. V ní byla mise sjednocení Asie přidělena japonskému národu přímo z nebes od bohů. Od těch, kteří stvořili nejen Japonsko, ale i celý svět, od těch, kteří byli podle japonské mytologie přímými předky japonského císaře. Právě od tohoto „božského původu“ odvozovali nacionalisté nadřazenost svého národa nad

⁴² Druhý překlad tohoto názvu je Amurová společnost. Odvozený je od řeky Amur (nazývané také „Řeka černého draka“), za jejímiž hranicemi měla skupina udržet ruské jednotky a zabránit rozšíření ruského vlivu na asijském kontinentu. Zakladatelem byl Učida Rjóhei, bývalý člen Genjóši. Skupina byla založena v únoru 1901 a její existence nebyla utajována. Stejně jako Genjóša i Kokurjúkai byla financována ze strany vlády i některých koncernů. Společnost působila až do roku 1946, kdy byla rozpuštěna okupační správou.

⁴³ STORRY. Op. cit. S. 44.

⁴⁴ Rusko-japonská válka 1904–1905 byla vojenským konfliktem o politickou moc na území Mandžuska a Koreje. Ten začali Japonci v únoru 1904 jako odpověď na obnovení přesunu ruských vojenských jednotek na toto území. Japonsko si vybojovalo uznání svých zvláštních zájmů v Koreji a získalo do pronájmu Liaotung a právo na používání Jihomandžuské dráhy.

⁴⁵ Šovinismus je xenofobní nacionalismus hlásající nadřazenost určitého národa nad ostatními. Bývá často využíván při zdůvodňování imperialismu jedné země vůči druhé.

ostatními v Asii a japonský národ byl jediný, který mohl tuto misi provést.⁴⁶ Mezi hlavní skupiny, které plně podporovaly tuto náboženskou nadřazenost národa a misi v Asii, patřila nacionalistická Společnost pro základy státu (*Kokuhonša*, 国本社)⁴⁷. Stejně jako v případě panasianismu i šovinismus ve společnosti sílil s každým vyhraným konfliktem. Výjimečnost země si nejen pravicové spolky utvrdily hlavně porážkou dvou asijských gigantů Číny a Ruska.

Osoba císaře byla v Japonsku obecně považována za symbol země a Japonci byli již od útlého dětství vychováni, aby k němu chovali nesmírnou úctu a loajalitu. Je proto samozřejmé, že císař a loajalita vůči němu se pokládají za jeden z hlavních rysů japonského nacionalismu, který byl ve společnosti zakódovaný již několik stovek let a výrazně napomohl k šíření své radikální formy.

Ovšem i přes silné „zbožšťování“ císaře nacionalistickými skupinami, šlo v jejich případě jen o uctívání symbolické, protože v rámci svého programu nikdy nežádali o navrácení absolutní moci do rukou panovníka. Takto hrál v jejich plánech prakticky jen roli jakéhosi „maskota“, na něhož se odvolávali v případě odůvodňování svých činů. „Je to pro dobro země a císaře; dělal jsem to ve jménu císaře; císař by to tak chtěl,“ to byly časté fráze používané ultranacionalisty při omlouvání vlastních teroristických činů.

Jen málokdo si dovolil svrchovanost císaře zpochybňovat nebo jakkoli napadat. Pokud se tak ale stalo, dotýčný se stal nepřitelem číslo jedna nejen pro pravičáky, ale i pro samotnou vládu.

Nejnebezpečnější v tomto směru byly levicové ideologie jako anarchosyndikalismus či komunismus, přicházející do Japonska z Ruska na počátku 20. století a ve svých programech otevřeně vyzývající ke svržení monarchistického zřízení. Vláda se obávala rozšíření levicových proudů zejména po úspěšné socialistické revoluci v Rusku v roce 1917, která by těmto proudům mohla vdechnout nový život. Socialisté, i když neusilovali o svržení císaře, podporovali myšlenku třídního boje a aktivně se zapojili do stávek. Pravice naopak podporovala harmonii mezi prací a kapitálem, kterou oni svými stávkami narušovali.

⁴⁶ V programech a prohlášeních pravičáků se často objevovaly slogany jako „Císař a lid jsou jedno“ nebo „Císař je Japonsko“.

⁴⁷ Společnost založil Hiranuma Kiičiró v roce 1924. Propagovala náboženskou unikátnost japonského národa, ideu božské mise na kontinentu a snažila se pozvednout „národního ducha“ (*kokutai*, 国体). Sdružovali se v ní významní vysocí byrokrati a vojenští hodnostáři. Skupina byla rozpuštěna v roce 1936, poté co se její předseda Hiranuma vzdal této funkce.

Pro udržení této harmonie vznikaly radikální spolky, jejichž úkolem bylo překazit a potlačit jakékoliv pracovní spory. Jejich členové se nazývali *kjokaku* (v doslovném překladu „udatná osoba“, 俠客)⁴⁸ a jejich „služby“ využívaly ve velkém nejen firmy, ale také politici. Mezi takové skupiny patřily například Společnost národní čistoty Velkého Japonska (*Dainippon kokusuikai*, 大日本国粋会)⁴⁹ a Spolek spravedlnosti Velkého Japonska (*Dainippon seigidan*, 大日本正義団).⁵⁰ I díky těmto společným „nepřátelům“ byly pravicové ideologie přijatelnější v politických kruzích, a tak se mohly snadněji šířit.

Snaha Japonska vyrovnat se Západu se neskládala pouze z politicko-mocenských závodů na kontinentu, ale zahrnovala i přebírání západní kultury. Ta se, na rozdíl od expanze, konzervativním samurajům nelíbila už od začátku otevření země. Ostře vystupovali proti nekritickému přebírání prvků západní kultury na přelomu 70. a 80. letech 19. století, kdy první vlna westernizace dosáhla v japonské společnosti svého vrcholu. Zatímco v tomto období šlo spíše o snahu dohnat zameškané, během druhé vlny westernizace, v čase po první světové válce, šlo o přebírání z osobních zájmů.

Prvky moderní kultury z Evropy a Ameriky se kumulovaly hlavně ve velkých městech, která nabízela mladým lidem nový a atraktivní styl života, plný materialismu, konzumerismu a volnomyšlenkářství. V nich se zrodila i nová střední vrstva administrativních pracovníků pracujících v kancelářích, kteří se stali základnou holdující tomuto způsobu života. Nadměrný konzumerismus a materialismus, kterými obyvatelé měst žili, byly v ostrém protikladu se situací na venkově, kde ještě ve velkém přežíval patriarchální model rodiny živící se zemědělstvím a kde mnohdy nebyly na tento způsob života ani finanční prostředky. Rozdíl byl o to ostřejší, že do 30. let 20. století stále více než 60 % obyvatel žilo mimo města.

Pro nacionalisty proto město představovalo vrchol zkaženosti, kterou Západ přinesl, a obraceli se zpět k tradičním hodnotám, jako byly hodnoty japonské rodiny, či k tradiční

⁴⁸ Jejich úkolem bylo zakročení proti stávkujícím i za pomoci násilí. Považovali se za moderní nástupce *otokodate* (男伊達), kteří byli v období Edo heroizováni obyčejnými lidmi jako ochránci slabých a chudých. Ve skutečnosti byla většina z nich jen obyčejnými kriminálníky.

⁴⁹ Založena v říjnu 1919 tehdeším ministrem vnitra Tokonamim Takedžirem, jako pomoc policii při potlačování stávek. Aktivními členy byli hlavně kontraktori poskytující pracovní sílu a mistři stavitelé spolu se svými dělníky.

⁵⁰ Skupina vznikla v únoru roku 1925. Jejím zakladatelem byl bohatý železniční magnát a kontraktor Sakai Eizo. Členy skupiny byli všichni jeho zaměstnanci, kteří museli při vstupu projít speciálním šintoistickým ceremoniálem. Skupina měla mnoho fašistických rysů – nošení černých triček, absolutní poslušnost vůči němu jako vůdci. Sakai se v roce 1925 osobně setkal s Mussolinim v Římě a uznával ho. Jeho směrem se ale nevydal, protože si uvědomil, že v Japonsku by jeho taktiky zřejmě neuspěly. STORRY. Op. cit. S. 27–29.

japonské kultuře, stále silně zastoupené na venkově. O propagaci tradiční japonské kultury se staraly mnohé pravicové skupiny, jako například Společnost bojových ctností Velkého Japonska (*Dainippon butokukai*, 大日本武徳会), zkráceně jen *Butokukai*, založená v roce 1895 v Kjótu, jejímiž lídry byly převážně významné vojenské osoby. Jejich cílem bylo pozdvižení a propagace národního ducha. Zaměřovaly se na výuku tradičních bojových umění, jako lukostřelby či juda. Zájem o jejich aktivity byl velký a do roku 1912 registrovaly přes milion a půl členů.⁵¹

Tradičním rysem japonské společnosti byla i silná potřeba patřit k nějaké skupině, jejíž zájmy se stavěly nad zájmy jednotlivce. Proto se v programech pravicových skupin vracejících se k těmto tradicím často objevoval požadavek zestátnování pozemků či majetku firem, podniků, ale i osob nad určitou hodnotu.⁵²

Podobně mnozí ve svých programech a úvahách vyzdvihovali zemědělství nad průmysl, žádali pro venkov větší samostatnost či jeho rozvoj s vládní pomocí a ostře napadali kapitalisty, kteří v jejich očích okrádali a vykořisťovali tvrdě pracující rolníky.

Agrarianismus (*nóhonšugi*, 農本主義), ideologie prosazující body zmíněné v předchozím odstavci, představoval vedle panasianismu a šovinismu další významný rys japonského nacionalismu, který nemůže být opomenut. Agrarianismus vznikl v reakci na frustraci, kterou zažívali synové středních a nižších rolníků po Rusko-japonské válce.⁵³ Viděli, že kvalitní život, vzdělání a lepší práce ve městech byly dopřány pouze bohatším rolníkům. Vínou za venkovskou krizi v té době připisovali ještě samotnému venkovu a jeho nevyspělosti či zastaralému smýšlení rodičů. To se ale změnilo v polovině 20. let, kdy vina padla na město a průmysl. Nejvýznamnějšími představiteli tohoto směru v Japonsku byli Gondó Seikjó⁵⁴ a Tačibana Kózaburó.⁵⁵ Jejich přednášky si v 30. letech získaly množství posluchačů mezi

⁵¹ TANIN, O., E. IOGAN a Karl RADEK. *Militarism and Fascism in Japan* [online] New York: International Publishers, 1934. [cit. 2017-06-15] Dostupné z: <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.32000007775630;view=1up;seq=9>. S. 58.

⁵² Náзор na tuto hodnotu se samozřejmě od programu k programu měnil. Ve většině ale bylo zestátnování mířené výhradně na velké koncerny zaibacu, kterým malí ani střední podnikatelé a výrobci nedokázali konkurovat a jejich firmy pomalu zanikaly.

⁵³ DUUS, Peter. *The Cambridge History of Japan*. Volume 6., The Twentieth Century. Repr. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. ISBN 0-521-22357-1. S. 590.

⁵⁴ Gondó Seikjó (権藤成卿, 1868–1937) nebo také Gondó Nariaki byl spisovatel, novinář a představitel japonského agrarianismu. V mládí působil pro armádu v Koreji jako agent. V roce 1902 se připojil ke skupině Kokurjúkai, kde publikoval. Byl spíše teoretikem a od přímé akce se distancoval.

⁵⁵ Tačibana Kózaburó (橘孝三郎, 1893–1974), aktivní ultranacionalista a další představitel agrarianismu.

Založil soukromou patriotistickou akademii *Aikjó džuku* (愛郷塾) a společnost *Aikjókai* (愛卿会), z nichž vyšlo

nižšími důstojníky, kteří na oplátku vzbudili u Tačibany a jeho přívrženců zájem o radikální způsob dosahování cílů. V roce 1931 proto založil Tačibana Vlastenecké učiliště (*Aikjó džuku*, 愛郷塾), ve kterém vštěpoval žákům ultranacionalistické myšlenky. O dva roky později se studenti tohoto učiliště spolu s Tačibanou zúčastnili jednoho z ultranacionalistických pučů.

Radikální způsob řešení situace v zemi byl mezi nacionalisty stále populárnější s přesunem moci do rukou liberálních politických stran, které v zemi postupně zaváděly demokratické prvky a vydávaly se směrem zahraniční spolupráce.

Na rozdíl od Německa či Itálie, kde se Hitler a Mussolini dostali na vrchol jako předsedové politických stran, které si dokázaly získat ve volbách hlasy obyčejných lidí, v Japonsku nacionalisté nejevili žádný výrazný zájem o proniknutí pravicových stran do Parlamentu. Tato skutečnost vychází z povahy japonské společnosti, která byla do druhé poloviny 19. století feudálním zřízením, a proto v ní masová politická hnutí neměla silnou tradici. Obyvatelé nebyli zvyklí na demokratický model, ve kterém se mohl každý rozhodnout sám za sebe. Většinou se přiklonili k rozhodnutí většiny nebo následovali hlas vedoucí osoby v užší komunitě. Skupiny se proto nespolehaly na podporu mas. Kromě toho byly politické strany a jejich představitelé stále častěji spojováni s různými korupčními kauzami, což snižovalo jejich prestiž v očích veřejnosti. Spolky se proto držely raději v ústraní a navazovaly kontakty v armádě či Parlamentu, díky kterým mohly z části ovlivňovat rozhodnutí Parlamentu. Mnohokrát však šlo o zastrašování či atentáty směřované na „nepřízřusobivé“ státníky.

Jelikož s demokratizací bylo „nepřízřusobivých“ osob stále více, začalo se mluvit o větší teroristické akci. Po vzoru Restaurace Meidži (*Meidži išin*, 明治維新), která v očích ultranacionalistů očistila zemi od zastaralého nefungujícího šógunského systému a „vrátila“ moc zpět císaři, začali od druhé poloviny 20. let 20. století ultranacionalisté volat po Restauraci Šówa (*Šówa išin*, 昭和維新).⁵⁶ V rámci ní měla být odebrána moc z rukou neschopných a zkorumpovaných liberálních politiků a velkých kapitalistů (koncerny *zaibacu*), na jejichž hlavy svalovali radikálové vinu za všechny problémy tehdejší doby. Se symbolickým znovunavrácením moci císaři by vládu převzaly pravicově orientované složky, ve většině představované armádou, které by dokázaly uspokojit expanzivní nároky

několik fanatických ultranacionalistů. Na rozdíl od Gondóa se od přímé akce nedistancoval a sám se v 30. letech zapojil do připravovaného puče.

⁵⁶ STORRY. Op. cit. S. 41.

nacionalistů. V tomto bodě byly ale plány ultranacionalistů dost krátkozraké a naivní, protože celý úspěch převratu stál v podstatě na osobách, které se plánů nikdy nezúčastnily a mnohokrát s nimi ani nebyly řádně seznámeny. Restaurace měla být docílena násilím pomocí vražedných atentátů.

Myšlenka restaurace moci v programech ultranacionalistických skupin z 20. a 30. let byla převzata od ideologa jménem Kita Ikki,⁵⁷ který se často označuje za „zakladatele japonského fašismu“. O státním převratu jako způsobu rekonstrukce státu se poprvé vyjadřuje ve svém díle Plán obrody Japonska (*Nihon kaizō hōan taikō*, 日本改造法案大綱) z roku 1919. V něm stejně tak shrnuje a popisuje většinu bodů zmíněných v této kapitole – zestátnění majetku velkých firem, lepší podmínky pro rolníky, agresivní expanze v Asii, vrcholící panasianismem. Právě jeho díla a myšlenky měly na mladé lidi zasažené politickou a hospodářskou krizí na přelomu 20. a 30. let největší vliv a přivedly je na radikální cestu.

Existence mnoha skupin, ať už v období Meidži, nebo mezi válkami, měla turbulentní průběh. Spolky, jak vznikaly, tak během prvních let nebo měsíců i zanikaly. Některé zanikly úplně, jiné se jen rozpadly na menší jednotky. Příčin bylo vícero. Zatímco jedny pro nedostatek financí a málo sponzorských darů nedokázaly udržet svůj chod, další se postupem času začaly rozpadat kvůli ideologickým a názorovým sporům svých členů. Velikost skupin kolísala od pár lidí v blízkém vztahu po několik set tisíc členů s pobočkami po celé zemi. Mezi velké skupiny se řadila například vlivná Kokuhonša, která do roku 1936 registrovala něco přes 200 000 členů ve 170 pobočkách.⁵⁸ Většina z nich ale nejevila velký zájem o masový nábor nových stoupenců a raději zůstávaly menšími uzavřenými spolky.

Prvotními vyznavači nacionalismu byli hlavně bývalí samurajové, nespokojení s fungováním nové vlády. Vojenská vrstva obecně jako první podléhala těmto myšlenkám, neboť již podstatou její práce bylo chránění cti země. Pravicové skupiny si ale postupně našly fanoušky ve všech sférách společnosti. Jejich ideové pilíře totiž měly pevný základ v již existující společnosti a byly jen oprášením a vybroušením starých tradičních hodnot (služba císaři, agrární společnost, rodinné hodnoty, poslušnost). Není proto překvapující, že dokázaly imponovat jak obyčejným rolníkům, tak akademickým vzdělancům či konzervativním

⁵⁷ Kita Ikki (北一輝, 1883–1937) byl významný japonský intelektuál a ideolog. Propagoval nacionalistický socialismus. Jeho díla zaujala hlavně ultrapravicí, se kterou začal později spolupracovat a zakládat spolky (*Jūzonša*, 猶存社). Byl popraven v roce 1937, kdy byl odsouzen jako šířitel nebezpečných myšlenek po únorovém incidentu 1936. I když nebyl přímo zainteresován v převratu, prokázalo se, že k puči došlo v reakci na jeho učení, které k němu vyzývalo.

⁵⁸ STORRY. Op. cit. S. 34.

politikům. Lidé té doby totiž ještě neměli negativní zkušenost s touto ideologií, tak jako ji máme dnes.

3. Zahraniční vlivy

3.1. Zahraniční politika

Japonsko nadále nebylo uzavřenou ostrovní zemí, která žije sama pro sebe. Ze začátku poměrně zaostalá země překvapila svým velkým růstovým potenciálem, který mocnosti čekaly spíše od Číny. Po zapojení se do světové politiky a ekonomiky ovlivňovala všechny sféry života lidí v zemi ne již jen vlastní rozhodnutí, ale i rozhodnutí jiných zemí ve světě, ať už přímo, či nepřímo. Japonci ale nehodlali v této hře hrát jen druhé housle a měli v plánu se stát rovnocenným partnerem nejsilnějších zemí.

Obecně se status země odvíjel od jejího politického a ekonomického vlivu mimo vlastní území. Proto si Japonsko pohotově osvojilo metody rozšiřování této sféry na kontinentu pomocí různých aliancí, tajných dohod nebo vojenské síly a začalo je aplikovat v praxi. Jako příklad lze uvést Anglo-japonskou alianci či troufalých 21 požadavků Číně. Japonsku se dařilo získávat pod svou správou nová území a to zejména během 1. světové války.

Zatímco se země těšila z hladkého postupu v Asii, Amerika vymýšlela plán, jak tento postup zastavit. Ačkoliv oba státy udržovaly přátelské vztahy, Američané nemohli dovolit, aby jim v Pacifiku vyrostla silná konkurence. Zastavit rozjetou japonskou expanzi se pokusili v rámci Pařížské mírové (1919) a Washingtonské námořní (1921–1922) konference.

Delegace obou stran šly na konference s jasně stanovenými cíli. Japonsko hodlalo rozšířit své teritorium o bývalá německá území, z nichž během války Němce vytlačilo, a posílit vlastní ekonomicko-politický vliv v Číně. Amerika se naopak v rámci nového mírového systému snažila o zamezení zneužití roztržičnosti Číny a Japonsko pokládala za nejžhavějšího kandidáta, který by mohl svou expanzí narušit rozložení sil na tomto území. V Paříži se japonské delegaci podařilo své předsevzetí splnit z necelé poloviny. I když si Japonci teritoriální požadavky z větší části obhájili, návrh na zrovnoprávnění ras byl pro nesouhlasný postoj Británie a Austrálie zamítnut.⁵⁹

Větší změny přinesla druhá konference uspořádaná ve Washingtonu, kde Amerika přikročila k rozsáhlejším krokům k zamezení rozpínavosti Japonska. Důležitým bodem, v rámci omezení dalšího zbrojení a zajištění kolektivní bezpečnosti, bylo nastavení limitů pro kapitální lodě v poměru 5 : 5 : 3 mezi USA, Británií a Japonskem, čímž se Američané

⁵⁹ KAWAMURA, Noriko. Wilsonian Idealism and Japanese Claims at the Paris Peace Conference. *Pacific Historical Review* [online]. 1997, **66**(4), 503-526 [cit. 2017-04-23]. DOI: 10.2307/3642235. ISSN 00308684. Dostupné z: www.jstor.org/stable/3642235. S. 518.

takticky snažili japonské námořnictvo držet na úrovni, ze které by jim nedokázalo konkurovat. Dále byla zrušena jedna z nejvýhodnějších japonských dohod – Anglo-japonská aliance,⁶⁰ kterou nahradil méně výhodný Pakt čtyř mocností (13. prosinec 1921), v němž se země⁶¹ zavázaly pouze k dodržování statu quo v Tichomoří. Kromě toho, skrze Pakt devíti mocností (6. února 1922) došlo ke zrušení některých dohod, které měly země uzavřeny s Čínou, zavedení politiky „otevřených dveří“, díky níž měly všechny země dostat stejnou možnost na rozvoj obchodu v této zemi, a uznání územní integrity a suverenity Číny.⁶² Ta byla totiž pro Američany méně nebezpečná, pro svou politickou roztržičnost. V rámci této smlouvy se Japonsko muselo vzdát i svého práva na Šantung, o který v Paříži tak tvrdě bojovalo.

Z výsledku konferencí zůstal nejeden politik či žurnalista rozčarováný, protože si z nich v podstatě neodnesli nic významného. Není překvapivé, že neochota uznat rasovou rovnoprávnost vyvolala u veřejnosti negativní pocity. I přes dlouholetou snahu Japonců vyrovnat se „bílé elitě“ jim dal Západ najevo, že čas, kdy je budou brát za sobě rovné, je ještě daleko. Omezení námořního zbrojení a ztrátu čínských území nesly těžce zejména vojenské složky.

3.1.1. Šideharova diplomacie

Ne každý přijal výsledek konferencí negativně. Šidehara Kidžúró⁶³ patřil mezi politiky, kteří podporovali Versaillesko-washingtonský systém a snažili se o jeho dodržování. Byl jednou z předních osobností japonské politiky ve 20. letech, kdy se na politické scéně proslavil hlavně ve funkci ministra zahraničí. Na tomto postu se objevil až dvakrát během tak krátkého období, a to v letech 1924–1927 a 1929–1931. Byl silným zastáncem pacifismu, z čehož se odvíjela i jeho zahraniční politika. Šidehara se snažil vést Japonsko mírovou cestou, zaměřenou na ekonomický a průmyslový rozvoj země. Za svůj hlavní cíl si stanovil zlepšování obchodních vztahů se zahraničím, které bylo pro zemi klíčové, jelikož byla surovinově nesoběstačná a v mnohém se musela spoléhat na zahraniční dovoz.

⁶⁰ Anglo-japonská aliance byla dohoda podepsána 30. ledna mezi Británií a Japonskem. V ní se obě země zavázaly v případě ohrožení jinou zemí pomoci druhé smluvní straně. Kromě toho si vzájemně uznaly speciální zájmy Anglie v Číně a Japonska v Koreji a na jistých územích Číny. Byl to první rovnoprávný vojenský pakt nezápadní země se západní. Pro Japonsko byl velmi strategicky výhodný, neboť v případě války by mu Británie musela poskytnout vojenskou pomoc.

⁶¹ Amerika, Velká Británie, Japonsko, Francie.

⁶² ASADA, Sadao. Japan's "Special Interests" and the Washington Conference. *The American Historical Review* [online]. 1961, 67(1), 62- [cit. 2017-09-10]. DOI: 10.2307/1846262. ISSN 00028762. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/10.2307/1846262>. S. 63, 66.

⁶³ Šidehara Kidžúró (幣原 喜重郎, 1872–1951) byl prominentní diplomat a politik. Stejně jako Kató Takaaki, i on byl ženatý s dcerou prezidenta firmy Micubiši. Během svého života silně prosazoval pacifismus. Jeho nejvýznamnější působení spadá do doby, kdy zastával post ministra zahraničí. Po válce se stal prvním ministrem vlády.

Ve 20. letech se pozornost soustředila zejména na území Číny, kde pod vedením revolucionářů docházelo ke sjednocování země. Jelikož v Číně sledovalo své zájmy nejen Japonsko, ale i západní mocnosti jako Amerika či Británie, bylo jen otázkou času, kdy začne Čankajškův postup ohrožovat jejich pozice a dojde mezi nimi ke střetu. Šidehara vůči tomuto problému zaujal pevné stanovisko nezasahování do čínských záležitostí, při kterém se zdržoval jakýchkoliv vojenských zásahů. Stejně respektoval čínskou suverenitu nad mandžuským územím.

Postoj ostatních zemí se ale lišil, a proto se Británie v roce 1927 rozhodla své zájmy chránit. V duchu zrušené Anglo-japonské aliance se obrátila na Japonsko s požadavkem vyslat spojené vojenské jednotky. Šidehara nabídku výslovně odmítl a expedice do Šanghaje se nakonec zúčastnily samostatné britské jednotky.⁶⁴ Jako odpověď přerušili Číňané s Brity na rok a půl obchod. Jelikož pro Japonsko byl obchod s Čínou velmi důležitý, ať už z pohledu exportu, nebo importu, snažil se Šidehara předejít zhoršení čínsko-japonských vztahů.

Svůj postoj si pevně držel i v březnu 1927 během Nankingského incidentu (*Nankin džihen*, 南京事變), kdy při obsazování města Nanking revolucionáři došlo k násilnostem vůči cizincům, mezi nimiž byli i japonští občané. Britské a americké lodě na tuto situaci odpověděly palebným útokem. Japonské se k nim ale nepřidaly a ostřelování se zdržely.⁶⁵ Šideharův benevolentní postoj vůči Číně se dostal pod ostrou kritiku a přispěl k pádu tehdejší vlády pod vedením premiéra Wakacukiho Reidžiróa.

Podruhé jako ministr zahraničí působil za vlády premiéra Hamagučiho Osačiho,⁶⁶ kdy se znovu pokusil obnovit svou neintervenci politiku vůči Číně i navzdory značné nepopularitě. Předěšlé předsednictví Tanaky Giičiho, které podrobněji představím v následující podkapitole, bohužel nastartovalo aktivitu nejen jednotek v Číně, které byly již „nastartovány“ dost, ale i domácích pravicových spolků, které v té době prošly výraznou radikalizací. Proto bylo od začátku jasné, že Šideharův pacifismus padne na neúrodnou půdu.

I navzdory neklidné situaci se staronový ministr pokoušel o udržení spolupráce se Západem, což potvrdil i na očekávané Londýnské námořní konferenci konané od 21. ledna

⁶⁴ GIFFARD, Sydney. *Japan Among the Powers 1890–1990*. New York: Yale University Press, 1994. ISBN 0-300-05847-0. S. 77.

⁶⁵ DUUS. Op. cit. S. 286.

⁶⁶ Hamaguči Osači (浜口雄幸, 1870–1931) byl jedním z předních politiků. Vystudoval Tokijskou císařskou univerzitu. V roce 1926 se ocitl ve funkci ministra vnitřních věcí a 1929 jako hlava strany Minseitō ve funkci předsedy vlády po pádu Tanakova kabinetu. Během svého působení se stal cílem pravicových extremistů, kteří se ho pokusili zastřelit. Hamaguči útok přežil a zemřel až rok po incidentu.

1930 do 22. dubna téhož roku. Ta se nakonec stala i největším zklamáním jeho druhého období. I přes sliby vlády, že nedovolí, aby došlo ke snížení limitů pro těžké křižníky pod 70 %, japonská delegace tento příslib dodržet nedokázala. Smlouva byla nakonec po schválení samotným císařem 22. dubna podepsána.

Selhání delegace spustilo lavinu kritiky ze strany armády a námořnictva, kde pocíťovali vzrůstající čínský nacionalismus a nárůst sovětských vojenských sil na Sibiři jako hrozbu, která ohrožuje Japonsko a jeho pozice v Mandžusku. Napadli vládu, že ve svém jednání až příliš zohlednila dobré vztahy s Británií a Amerikou, které byly v té době již tak narušené, a ve výsledku dala v sázku bezpečnost vlastní země.

Vážnost situace dokazuje i fakt, že se Šideharovou politikou byla kromě armády a námořnictva nespokojená i samotná veřejnost. Média, která se zpočátku řadila mezi jeho podporovatele, začala vyzývat ministra, aby své rozhodnutí přehodnotil, a obecně začala jeho politiku označovat za „slabou“ (*nandžaku gaikó*, 軟弱外交).

Po této konferenci můžeme zaznamenat zvýšenou angažovanost námořních důstojníků v pravicových skupinách a obecně došlo k zradikalizování nacionalisticky smýšlejících živlů, což se na domácí půdě projevilo, i když nevydařenými, tak přesto závažnými pokusy o puče a v zahraničí mobilizací Kwantungské armády (*Kantógun*, 關東軍), která se postarala o začátek tažení na asijském kontinentu a skončení Šideharovy kariéry ministra zahraničí.

3.1.2. Tanaka a vývoj v Číně

Po pádu Wakacukiho vlády v roce 1927 se novým premiérem stal generál ve výslužbě, Tanaka Giiči,⁶⁷ který se ujal hned dvou významných pozic najednou. Jako premiér si dovolil neobsadit křeslo ministra zahraničí, aby sám mohl tuto pozici vykonávat. Po nekonfliktně laděném Šideharovi přinesl Tanaka do politiky opačný směr. Svou pozornost zaměřil hlavně na vyřešení situace v Číně.

Jak napovídá jeho hodnost, jako člověk pocházející z vojenských kruhů zastával radikálnější názory na přístup k zahraniční politice. I když stejně jako v Šideharovu, ani v jeho zájmu nebylo míchání se do mocenských bojů v Číně a blokování sjednocování Číny

⁶⁷ Tanaka Giiči (田中 儀一, 1863–1929), narozen v knížectví Čošú, v 1883 vstoupil do armády, kde sloužil během Rusko-japonské války. Později se začal věnovat politice, kde dosáhl významných úspěchů. Od ministra pozemní armády se mu podařilo dostat do čela strany Seijūkai, díky čemuž se stal premiérem a ministrem zahraničí zároveň. V roce 1929 byl nucen rezignovat po nezvládnutí situace v armádě. Po smrti mu byl udělen Řád bílé paulovnie.

pod Čankajškovým vedením. Byl ale rozhodnut bránit zájmy Japonska na asijském kontinentu a zabránit rozšíření revolučních nálad na mandžuské území i za pomoci vojenské síly.

Jelikož postup kuomintangských jednotek stále pokračoval a nebezpečně se přibližovaly směrem na Mandžusko, vyslal Tanaka v květnu na Šantung pod záminkou ochrany místních obyvatel vojenské oddíly, První šantungskou expedici (*Daiiči santóšuppei*, 第一山東出兵).⁶⁸ Doufal, že nasazené jednotky odradí Čankajška od dalšího postupu na sever směrem k Peking. Ten a další severní oblasti byly v té době pod správou generála Čang Cuo-lina, se kterým se v případě nutnosti vždy uměli dohodnout, ať už v ekonomických, nebo politických záležitostech, a proto ho byli Japonci v případě střetu připraveni podpořit. Pokud by se kuomintangské armádě podařilo dobýt Peking, získala by tím volnou cestu k území, na kterém Japonsko sledovalo své ekonomické zájmy. Na čas to opravdu přinutilo expediční vojska, aby se stáhla. Premiér byl ale nucen pro odpor ze strany čínských nacionalistů svou expedici ze Šantungu odvolat.

V létě 1927 byla na popud Tanaky svolána takzvaná Východní konference (*Tóhó kaigi*, 東方會議), na níž se měli čelní představitelé země dohodnout na dalším postupu v Číně. I když se ke konkrétnímu řešení nedopracovali, dohodli se na pomoci Čang Cuo-linovi v případě invazivního postupu na Peking jeho přesunutím za horskou bariéru do Mandžuska. Podle nepotvrzených informací došlo na této konferenci ke zkonstruování plánu na postupné dobytí Číny japonskými jednotkami přes Mandžusko, následované válkou se Sovětským svazem a Amerikou a podrobením si ostatních asijských zemí. Tento scénář nápadně připomíná reálný vývoj, který se udál o několik let později ve druhé světové válce. Přesto, pravost tohoto takzvaného Tanakova memoranda (*Tanaka džósóbun*, 田中上奏文) nebyla nikdy potvrzena a pokládá se za falešné.⁶⁹

První japonská expedice do Šantungu ale Čankajška dlouho nezdržela a na další rok obnovil staženou severní expedici. Vláda reagovala stejně jako dříve, vysláním Druhé šantungské expedice (*Daini santóšuppei*, 第二山東出兵). Dne 3. května 1928 ale došlo

⁶⁸ Po obnovení postupu severní expedice bylo jen otázkou času, kdy dojde ke střetu Čankajškových jednotek s jednotkami šantungského vojenského vůdce. Japonská vláda, v zájmu bezpečnosti svých obyvatel na tomto území, musela tedy konat. Možnosti měla dvě, a to buď vyslání pozemní jednotky, nebo evakuaci. Druhá možnost byla politicky nepřijatelná, protože by došlo ke ztrátě ekonomických zájmů v regionu a samotné prestiže strany, která v době své opozice ostře kritizovala vládnoucí Minseitó za její politiku nevmešování.

⁶⁹ STEPHAN, John J. The Tanaka Memorial (1927): Authentic or Spurious? *Modern Asian Studies* [online]. 1973, 7(4), 733–745. [cit. 2017-09-10] Dostupné z: www.jstor.org/stable/311684

v Čchi-nanu k neočekávanému střetu čínských nacionalistů s japonskými vojáky. Čankajšek, jenž se nechtěl do potyčky zapojit, se se svou expedicí Čchi-nanu vyhnul a pokračoval v postupu přímo na Peking. Pro hrozící nebezpečí se Čang na doporučení Japonců rozhodl svou pozici opustit a stáhnout se do Mandžuska, kde měl být pod japonskou ochranou.

Se vzrůstajícím japonským nacionalismem v oddílech Kwantungské armády začali někteří generálové a důstojníci zastávat radikálnější názory na řešení celé situace. Čang byl v jejich očích příliš silná a nestabilní figurka, na kterou se už déle nemohli spoléhat. Došli k závěru, že nejlepší způsob bude ho zcela odstavit a následně nahradit někým snadněji manipulovatelným.

Vývoj tehdejší situace přišel takto smýšlejícím jedincům vhod a přesunu Čanga do Mandžuska využili pro uskutečnění svého cíle. Podle plánu byla na Čangův vůz nastražena bomba, která měla vybuchnout při příjezdu do Mukdenu. Po výbuchu očekávali, že z Tokia přijde rozkaz na okupaci Mukdenu. Při přesunu, který se uskutečnil 4. června 1928, šlo zpočátku vše podle plánu. Bomba vybuchla tak, jak si naplánovali, a Čang na následky zranění zemřel. Atentátníci se ale přepočítali. Rozkaz k obsazení města nikdy nepřišel a incident se začal ihned vyšetřovat. Kromě toho byl Čang po své smrti v prosinci 1928 vystřídán svým synem Čangem Süe-liangem, kterého se Japoncům nepodařilo přesvědčit ke spolupráci, a i přes výhrůžky se nový velitel spojil s kuomintangskou vládou v Nankingu.

Z útoku byly prvotně obviněny čínské expediční jednotky, ale doma v Japonsku se velmi rychle rozkřiklo, kdo byl ve skutečnosti za celou událost zodpovědný. Celé Tanakovo úsilí nakonec skončilo neúspěchem, když se v Číně v reakci na jeho vojenské intervence zvedla vlna silných protijaponských nálad, které se projevovaly až ve formě bojkotu japonského zboží. Náklady se rychle rozšiřovaly i na území Mandžuska, kde se v září 1927 v Mukdenu konal první protijaponský protest.

Obě stažené expedice si vysloužily mezinárodní kritiku. O vraždu Čanga se začal zajímat i samotný císař, který žádal od Tanaky vysvětlení. Kwantungská armáda ale odmítala podat o incidentu zprávu a odpovědného generála nepotrestala. Úplná pravda vyšla najevo až na Tokijském tribunálu po druhé světové válce. Tanakova vláda skončila v červenci 1929, kdy z neschopnosti dodržet slib daný císaři a v důsledku zamlčených skutečností byl Tanaka nucen na svůj post rezignovat.

3.2 Mandžuský incident

Nestabilní situace v Číně i ve světě začala vážně ohrožovat japonské zájmy na území severní Číny. Mandžusko, nacházející se v této oblasti, bylo pro Japonsko jedním z nejdůležitějších teritorií, na kterém sledovala své zvláštní zájmy, tvrdě vybojované ještě za dob Rusko-japonské války. Síla tohoto regionu spočívala v jeho strategické poloze⁷⁰ a rozlehlosti úrodného území, které Japonsku tak citelně chybělo. Nezanedbatelné byly též investice, jež stát i soukromníci do rozvoje tohoto regionu přinášeli.⁷¹ S postupem Čankajška a mobilizací sovětských vojsk na severní hranici s Mandžuskem hráli Japonci o čas, a pokud si chtěli výhodné postavení v Mandžusku i nadále udržet, museli podniknout určité kroky.

Po Tanakovi se v roce 1929 na post ministra zahraničí znovu vrátil Šidehara, který nehodlal ze své mírové politiky upustit a jiná než diplomatická cesta pro něj nepřicházela v úvahu. K utišení hlasů volajících po silovém zásahu v Číně ale nedošlo. Naopak, vývoj doma i v zahraničí utvrzoval radikály v jejich přesvědčení. Nejhorlivější byli obyvatelé a vojáci žijící na tomto území, kteří pochopitelně vnímali celý vývoj nejen na mandžuském, ale také na čínském území nejintenzivněji.

3.2.1 Incident

Po nezdařeném výbuchu v Mukdenu a smrti Čanga radikální důstojníci z Kwantungské armády, která měla na starosti ochranu území japonské správy v Mandžusku a která se už déle vymykala vládě z rukou, od svého plánu neupustili. Naopak, podpora vyšších generálů jako například Arakiho Sadaa⁷² a Masakiho Džinzaburóa⁷³ je ve správnosti jejich vlastního jednání jen utvrdila. Podruhé se proto rozhodli vzít iniciativu do vlastních rukou v roce 1931. Pod vedením podplukovníka Išiuary Kandžiho,⁷⁴ polního velitele Kwantungské

⁷⁰ Mandžusko oddělovalo Rusko od zbytku zemí Dálného východu. Proto sloužilo jako jakýsi obranný blok před možnou invazí ze strany Sovětů. Japonci si uvědomovali, že pokud by se Rusové tohoto území zmocnili, měli by otevřenou cestu nejen směrem na Čínu, ale také k nim. Naopak pokud bylo Mandžusko pod správou Japonců, bylo toto postavení dobrým odrazovým můstkem pro invazi z jejich strany.

⁷¹ V roce 1930 bylo až 70 % zahraničních investic japonského původu, což činilo přes 1,5 miliardy jenů.

⁷² Araki Sadao (荒木 貞夫, 1877–1966), syn ex-samuraje, absolvent Vojenské akademie (*Rikugun šikan gakkó*, 陸軍士官学校), sloužil dlouhou dobu jako vojenský generál v japonské armádě. V roce 1931 byl zvolen za ministra vojny. Ultrapravicové skupiny si ho často vybíraly jako svého patrona pro jeho nacionalisticky laděné názory. Po potlačení únorového puče 1936 byl nucen skončit. O dva roky později byl ale povolán zpět na post ministra školství. Po válce byl souzen a odsouzen na doživotí. Po čase mu byl ale trest prominut a on propuštěn.

⁷³ Masaki Džinzaburó (真崎 甚三郎, 1876–1956) stejně jako Araki Sadao i on sloužil v císařské armádě jako generál. Spolu s ním založil frakci Císařské cesty v armádě a netajil se ultrapravicovými názory.

⁷⁴ Išiura Kandži (石原莞爾, 1889–1949) se narodil v rodině samuraje. Vystudoval na Císařské japonské vojenské akademii a sloužil v armádě. Byl stoupencem Ničirenova buddhismu. I přes svou pravicovou orientaci a účast na Mandžuském incidentu nebyl po skončení války souzen vojenským tribunálem.

armády Itagakiho Seiširóa⁷⁵ a plukovníka Doihari Kendžiho⁷⁶ došlo ke zkonstruování plánu, jehož cílem bylo, stejně jako poprvé, vyvolání nepokojů, které by byly využity jako záminka pro začátek vojenského tažení s cílem obsazení mandžuského území.

Autoři se plánem příliš netajili a v srpnu 1931 informoval Išiwaru členy generálního štábu o svém záměru. Tehdy se ale nenašel nikdo, kdo by se proti tomuto plánu zásadně postavil.⁷⁷ Informace se ale dostaly až do Tokia, kde k dané věci zaujali opačné stanovisko a rozhodli se plán zastavit. Do Mandžuska byl vyslán Tatekawa Jošicugu s nařízením o zrušení akce. Tatekawa ale podporoval plán kwantungských důstojníků, a proto doručení sabotoval.⁷⁸ Telegram nebyl doručen včas a Išiwaru se spolkem v noci 18. září odpálili nálož umístěnou na kolejích Jihomandžuské dráhy.

I když bomba úspěšně vybuchla, nezpůsobila vážnou škodu a vlak, který měl důsledkem výbuchu vykolejit, projel bez vážnějšího problému. Aktéry tento fakt neodradil a zahájili útok proti čínským jednotkám. Podle oficiální zprávy agresory celého incidentu byly čínské jednotky, zatímco postup japonských oddílů byl jen aktem sebeobrany vlastních obyvatel, kteří se na tomto území nacházeli.

Jelikož vláda nadále neměla kwantungské složky pod kontrolou, jejich další postup zastavit nedokázala. Musela proto, i přes nesouhlas ze strany některých představitelů, oficiální zprávu přijmout. Jejím odmítnutím by vlastně jen přiznala svou neschopnost a skutečnost, že není dostatečně silná ve vedení vlastního státu. Kromě toho, sama vláda byla v názorech na zahraniční politiku roztržštěná. Úspěšný postup jednotek přesvědčil nejednoho politika o správnosti invaze, a tak opoziční hlas vůči intervenci zeslábl. Zatajení skutečnosti ale pomohlo jediné pravici a armádě, jejíž prestiž tímto incidentem stoupla. Přece oni byli ti, co od počátku poukazovali na nutnost silového zásahu v Číně a na hrozbu, která na tomto území narůstá. Oficiální zpráva jen zdůraznila „správnost“ nacionalistických teorií o čínském nepříteli a ukázala, že liberální vláda respektující čínskou suverenitu se v této otázce naopak mýlila.

⁷⁵ Itagaki Seiširó (板垣征四郎, 1885–1948), vojenský generál, který v letech 1938 a 1939 zastával post ministra pozemní armády. Spolu s Išiwarou a Doiharou zinscenoval Mandžuský incident. Po válce byl souzen a jako jeden z mála odsouzen ke smrti oběšením.

⁷⁶ Doihara Kendži (土肥原 賢二, 1883–1948) byl vojenským generálem. Vynikal v umění manipulace a v oblasti špionáže pracoval pro japonskou rozvědku. Věnoval se tajné provokaci střetů mezi různými skupinami. Po Mandžuském incidentu zařídil bezpečný přesun Pchu-iho do Mandžuska jako budoucího představitele nově vzniklého loutkového státu. Stejně jako Itagaki byl mezinárodním tribunálem odsouzen k smrti a oběšen ve stejný den a ve stejné věznici.

⁷⁷ REISCHAUER. Op. cit. S. 242.

⁷⁸ Tatekawa neměl v úmyslu akci překazit, a tak po příchodu do Mukdenu 18. září namísto předání rozkazů strávil večer v zábavní čtvrti.

3.2.2 Odpověď zahraničí

Pro ne příliš silný odpor ze strany čínských jednotek postupovala Kwantungská armáda rychle a v krátkém čase dokázala obsadit Mandžusko. Namísto ozbrojeného odporu se Číňané rozhodli na intervenci odpovědět bojkotem japonského zboží a obchodu, což mělo samozřejmě negativní dopad na již tak oslabenou japonskou ekonomiku. Čína si ale byla vědoma toho, že samotný bojkot by vojenský postup zastavit nedokázal. Proto se obrátili s žádostí o pomoc na samotnou Společnost národů. S odvoláním na Článek 11 Paktu Společnosti národů požadovali bližší vyšetření incidentu a následný zásah. Podepsáním tohoto paktu země v Článku 11 prohlásily, že

„každá válka nebo hrozba válkou, ať se dotýká některého člena Společnosti přímo, či nepřímo, dotýká se zájmů celé Společnosti, jejíž povinností je učinit vhodná opatření, aby mír mezi národy byl účinně uchráněn. V takovém případě generální sekretář svolá bez prodlení Radu na žádost kteréhokoli člena Společnosti. Rovněž se prohlašuje, že každý člen Společnosti má právo přátelsky upozornit Shromáždění nebo Radu na jakoukoli okolnost, jež se dotýká mezinárodních vztahů a jež hrozí zkalit mezi národy mír nebo dobrou shodu, na níž mír závisí.“⁷⁹

Západní země se ale v té době potýkaly s vlastními ekonomickými a politickými problémy, a proto pro ně situace v Mandžusku nebyla alarmující. K aktivním krokům se Společnost národů zavázala až následujícího roku na jaře, kdy byla k prošetření celého incidentu vyslána Lyttonova komise. Ve výsledku šetření Společnost národů neuznala sebeobranu jako důvod japonského útoku a Japonsko bylo označeno za agresora. V závěru došlo pouze k doporučení stažení japonských jednotek ze zabraného území, které se však ony rozhodly ignorovat.

Konečné stanovisko rady se setkal v Japonsku s nepochopením a jako odpověď v roce 1933 Japonsko z této společnosti oficiálně vystoupilo. Jelikož pravda byla dobře cenzurována a většina uvěřila nastrčené verzi o sebeobraně, výsledek vyšetřování připadal médiím a veřejnosti jako nehorázná zrada ze strany Společnosti národů. Západ tak v jejich očích poněkolkáté znovu „potopil“ Japonsko při řešení mezinárodních vztahů a Japonci neviděli důvod, proč by se na něj měli nadále spoléhat. Kritika samozřejmě neminula ani samotnou vládu, kterou lidé odsuzovali za její nedostatečnou aktivitu při hájení zájmů vlastní země. Vystoupením ze Společnosti národů se tak Japonsko opět vydalo cestou izolace.

⁷⁹ VESELÝ, Zdeněk. *Světová politika 20. století v dokumentech (1900–1945)*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2000. ISBN 80-245-0033-7. S. 57–67.

3.2.3 Reakce veřejnosti

Mandžuský incident (*Manšú džihen*, 満州事変) byl zlomovým bodem nejen na poli vývoje zahraničních událostí, ale i na poli formování veřejných nálad v Japonsku. To, co vypuklo po incidentu v médiích, můžeme nazvat válečnou horečkou. Noviny byly zaplaveny zprávami o bojích v Číně a každý den se předháněly, kdo přijde se žhavější novinkou. Z předních novin, jakými byly *Asahi šimbun* (朝日新聞) nebo *Mainiči šimbun* (毎日新聞), které na začátku podporovaly diplomatické řešení zahraničních vztahů, se rázem staly největší podporovatelé postupu kwantungských jednotek.

Hlavním motivem této změny byla vidina zisku, který v té době měly jen ty největší redakční společnosti. Určitě to ale nemůžeme brát tak, že by redaktoři psali a vydávali něco, s čím sami vysloveně nesouhlasili. V minulosti totiž neměli problém s kritikou vojenských tažení, jako třeba v případě Tanakovy šantungské expedice či zapojení jednotek na Sibiři.

V otázce Mandžuska je ale prohlášení armády dokázala očividně přesvědčit natolik, aby po jejich věrohodnosti a pravdivosti dále nepátrali a v honbě za penězi a v nadšení z úspěchu na kontinentu se většina redakcí nevěnovala zpochybňování postupu armády, nýbrž získávání co nejsenzačnějších novinek z bojiště. Každá z největších redakcí dokázala jen za první půlku roku 1932 utratit až 1 milion jenů na výdaje spojené s reportážemi o incidentu.⁸⁰ Zmíněná částka byla využita ke koupi vlastních letadel či nejmodernější fotografické a komunikační techniky. Kromě takto závrtných částek byly redakce ochotné nasadit i životy vlastních zaměstnanců, jen aby získaly co nejlepší fotografie a články přímo z bojiště.

Zájem médií využila armáda, zejména pravicově orientované složky, pro svou propagaci. Pro rozhovory a debaty poskytovaly řečníky z vlastních řad. Vojenskou propagandu mohli čtenáři cítit z každé stránky novin. Od nabídek práce, propagace emigrace do Mandžuska přes články z běžného života vojáků na frontě až po dětské sekce, v nichž začaly převládat obrázky a komiksy se stejnou tematikou. Ve velkém se organizovaly veřejné sbírky nejen na pomoc vojákům bojujícím na frontě, ale i samotné armádě na vojenské vybavení. Lidé přispívali, jak uměli, finančně nebo materiálně, i když sami byli těžce postiženi přetrvávající hospodářskou krizí. Největšími a nejaktivnějšími přispěvateli byli lidé z oblastí, ze kterých odešlo na frontu značné množství mužů.

⁸⁰ WILSON, Sandra. *The Manchurian Crisis and Japanese Society, 1931–33*. London: Routledge, 2002. Routledge/Asian Studies Association of Australia (ASAA) East Asia Series. ISBN 978-0-415-25056-6. S. 46.

Úspěšné tažení ovlivnilo všechny sféry života v Japonsku. Mezi ženami vzrostl zájem o profesi sesteriček a ošetřovatelek a armáda zaznamenala zvýšení počtu mladistvých uchazečů o vojenskou službu. Jazzové rytmy byly v rádiích vystřídány vojenskými písněmi; mnohé z nich pocházely ještě z období Rusko-japonské války. Lukrativním se stalo všechno zboží, které alespoň nějak souviselo s Mandžuskem a probíhajícími boji. V Ósace dokonce došlo k vyprodání map Mandžuska.

Noviny zaznamenaly zvýšení počtu odběratelů, protože každý chtěl vědět, co se děje na frontě. I chudí bezzemci byli ochotni si něco vyčlenit ze svého nízkého rozpočtu na koupi deníku. Po celé zemi se organizovaly různé putovní výstavy s fotografiemi zachycujícími atmosféru bojiště či vojenskými předměty. Též odborné přednášky či večerní promítání zpravodajství dokázaly během jednoho dne přilákat několikatisícové davy.

Knižní trh, který již delší dobu stagnoval, zaznamenal po incidentu oživení. Podle průzkumu čtenářů z Tokijské metropolitní knihovny mezi nejčtenější tituly v roce 1932 patřily knihy s vojenskou tematikou jako například *Porozumění novým zbraním*, *Armádní čítanka*, *Námořní čítanka* a samozřejmě nejheroičtější příběh té doby *Neochvějně věrné tři lidské bomby*.⁸¹ Ten byl jasným favoritem i v literatuře pro mládež spolu s tituly *Naše armáda*, *naše námořnictvo*, *naše letectvo*, *Naše armáda a námořnictvo – Čítanka národní obrany pro mladistvé*, *Válečné příběhy pro děti* či *Inspirativní příběhy vlastenectví pro malé chlapce a dívky*.⁸² Jak z názvů vyplývá, všechny knihy měly silný militaristický podtón.

V kinematografii se produkovaly hlavně válečné filmy zachycující téma právě probíhajících bojů, pro které mnohdy poskytovala rekvizity samotná armáda v rámci své reklamy. Během jednoho roku (1932) bylo natočeno až 40 filmů s námětem Mandžuského incidentu.⁸³ Ty, co se dostaly do kin, byly hlavně glorifikované příběhy heroických činů japonských vojáků v Číně. Cílené příkrášlování nebo dramatizování skutečnosti nebylo ničím výjimečným. Čínské jednotky byly v médiích nejčastěji vykreslovány jako přesný opak patriotického Japonce – neslušní zbabělci, kteří bojují jen pro vlastní zisk, a ne pro čest a zájmy vlastní země.

⁸¹ Příběh tří lidských bomb je typickým příkladem zneužití skutečné události k propagaci vojenského tažení. Podle oficiální zprávy 3 vojáci obětovali své životy odpálením bomb na vlastním těle při dobývání čínských pozic. Ve skutečnosti smrt vojáků nebyla plánována a k neštěstí došlo pochybením, když na nálože byla napojena příliš krátká zápalná šňůra. Média neměla potřebu zkoumat pravdivost tohoto příběhu, jelikož oficiální zpráva o heroickém činu měla potenciál vyššího výnosu.

YOUNG, Louise. *Japan's Total Empire: Manchuria and the Culture of Wartime Imperialism*. Berkeley, Calif.: University of California Press, 1999. Twentieth-century Japan. ISBN 978-0-520-21934-2. S. 46.

⁸² YOUNG. Op. cit. S. 46–47.

⁸³ WILSON. Op. cit. S. 52.

Ostrá kritika armády a expanze chyběla. Pod tlakem konkurence si nemohly redakční společnosti, které ve většině bojovaly o své vlastní přežití, dovolit, aby byly ještě postiženy cenzurou. Jen málokdo se odhodlal otevřeně vystoupit a kritizovat jednání armády. Největší oponenti, komunisté, byli nuceni se pod tlakem zákona na ochranu pořádku skrývat před policií, a tak se mnozí z nich otevřeného projevu zdrželi. Mnoho politiků, akademiků a skupin následovalo jejich příkladu a raději se stáhli do pozadí.

Kromě toho, Mandžuský incident vnesl do spousty spolků a skupin chaos. Ohromeni úspěchem tažení se někteří členové ztotožnili s názorem nutnosti silového řešení čínské otázky. Spolky, a v některých případech i politické strany, se začaly vnitřně dělit na podporovatele expanze a její odpůrce. V některých případech, zejména v levicově orientovaných skupinách, to vedlo až k jejich samotnému rozpadu, a tedy k oslabení celého opozičního tábora.

Válečná horečka se ale neprojevila mezi obyvatelstvem tak intenzivně jako v médiích. Fakt, že musela armáda vynakládat tolik úsilí na svou vlastní propagandu, potvrzuje skutečnost, že náklonnost veřejnosti nemohla považovat za samozřejmost. Armáda se snažila nutnost vojenského zásahu v Mandžusku zdůvodňovat různými hesly a slogany, které se v novinách rychle ujaly, a některé se staly až módními výrazy 30. let, takže bylo obtížné najít člověka, který by s tímto problémem nebyl seznámen. V jednom z takových hesel bylo Mandžusko propagováno jako záchranné lano Japonska,⁸⁴ v druhém zase omlouvala armáda své boje s Číňany rozšiřováním nepravdivé informace, že takové srážky jsou jen náhodnými střety s čínskými bandity.

Pokud se ale blíže zamyslíme nad dobou, ve které k tomuto incidentu došlo, dojdeme k tomu, že většina obyvatelstva (zejména rolníci) měla v té době jiné problémy, než aby se mohla důkladněji zabývat vývojem událostí v Mandžusku. Hospodářskou krizi a její následky pokládám za záležitost, která ještě i po roce či dvou rezonovala veřejností významněji než tento incident. Pro prosté lidi byl zřejmě celý konflikt až příliš vzdálený na to, aby propadli zmíněné horečce, a tažení jim po čase připomínal hlavně nedostatek pracovní síly na polích a v domácnostech.

⁸⁴ Mandžusko bylo prezentováno jako nezbytnost pro budoucí existenci Japonska, které je malé a surovinově nesoběstačné. Právě v Mandžusku měla země najít řešení narůstajícího problému s hospodářstvím a obyvatelstvem (nedostatek místa pro úrodná pole a narůstající počet obyvatel).

4. Hospodářská situace v zemi

První světová válka přinesla změnu pro japonský obchod a ekonomiku. I když se Japonsko v bojích vojensky angažovalo, jednalo se jen o menší operace, které ho nijak výrazně nevyčerpávaly ani po stránce finanční, ani po stránce surovinové. Situace byla právě opačná; největší konkurenti, zaměstnaní válkou v Evropě, se z asijského a afrického trhu na čas stáhli. Toho obratně využily japonské firmy a trh zaplnily svými produkty. V Japonsku začaly vznikat střední a malé firmy a jejich počet rychle rostl. Ekonomika země prosperovala.

Po ukončení války se však Amerika a Británie na mezinárodní trh ihned vrátily. Většina nově vzniklých japonských firem nebyla konkurenceschopná nejen na zahraničním, ale ani na domácím trhu, což poukazuje na krátkozrakost a ekonomickou negramotnost jejich majitelů. Firmy se proto krátce po skončení války ocitly ve finančních problémech.

4.1. Finanční krize roku 1927

Jak rychle válečný boom přišel, tak i odešel a v Japonsku zanechal množství firem, které nedokázaly prodat dostatečné množství svých produktů. Nezbyvalo jim tedy nic jiného než si na svůj chod půjčit v bance.

Firmy s dobrým jménem však půjčování od velkých bank příliš nelákalo, a tak si spekulativně založily vlastní banku, jejímž hlavním účelem bylo poskytovat finanční prostředky jedné firmě nebo úzké skupince firem. Takové banky jsou označovány termínem *kikan ginkó* (機関銀行). Pokud měla rodina, která tuto banku spravovala, v okolí dobré jméno, lidé do ní s důvěrou vkládali své úspory. Ve většině případů bylo vedení banky až tak úzce propojen s vedením firmy, kterou financovala, že manažerem jednoho i druhého byla tatáž osoba, což se považuje za jeden z hlavních důvodů jejich neúspěchu. Díky tomuto podnikatelskému trendu se počet evidovaných bank v Japonsku koncem roku 1920 vyšplhal na neuvěřitelných více než 2000 institucí.⁸⁵ Snižování tohoto počtu v té době nepomáhala ani vláda, která spolu s Japonskou národní bankou těmto bankám v době nouze raději poskytovala nouzové půjčky, než aby je nechala zavřít.

Bod zlomu ale nastal, když byla východní část země zasažena ničivým zemětřesením, které si vyžádalo nejen obrovskou majetkovou ztrátu, ale i tu na životech. Kolem 700 000

⁸⁵ ŌNO, Ken'ichi. *The Path Traveled by Japan as a Developing Country : Economic Growth from Edo to Heisei*. Shohan. Tōkyō: Yūhikaku, 2005. ISBN 9784641162310. S. 114.

domácností bylo nadobro zničeno a na jejich znovuvybudování bylo třeba nemalých prostředků. Stát na tuto událost reagoval poskytnutím takzvaných nouzových směnek, anglicky *earthquake bills* (*šinzai tegata*, 震災手形). Banky, které operovaly v zasažené oblasti, poskytovaly lidem zvýhodněné půjčky. Ti si zase mohli nárokovat rediskontování těchto faktur u Japonské národní banky, čímž se stát snažil předejít zhroucení finančního systému. Národní banka proplácené účty podrobně nezkontrolovala a úlevy poskytovala pouze s limitací na region, a tak se stalo, že proplaceny byly i faktury s minimální možností navrácení, které se zemětřesením neměly nic společného.⁸⁶ Japonská národní banka by tímto způsobem ovšem přišla o nemalé peníze, a tak musela vláda přijít s řešením.

Největší podíl na nevyrovnaných fakturách měla Tchajwanská banka, jejímž největším dlužníkem byla obchodní společnost Suzuki šóten (鈴木商店).⁸⁷ Ta vykrývala jednu půjčku druhou, a tak se dostala do kruhu, z něhož se nedokázala vymanit. Nakonec ale musela Tchajwanská banka odmítnout poskytnutí dalších úvěrů a firma zkrachovala.

Po úniku informace o nepříznivé finanční situaci některých bank na veřejnost lidé v panice podnikli runy na banky⁸⁸. Vláda musela urychleně jednat, protože národní banka odmítala zachránit postižené banky, pokud nebudou mít od státu krytí budoucích ztrát. Pokus tehdejšího kabinetu o prosazení nařízení, které by tento požadavek splnilo, se ale nezdařil a byl zamítnut. Tchajwanská banka byla nucena 18. dubna 1927 uzavřít své pobočky, což způsobilo další run a finanční paniku, během níž muselo mnoho institucí přerušit svou činnost, a celonárodně došlo k výběru až 11 % vkladů. V průměru ale klienti zbankrotovaných bank přišli až o 35–50 % svých úspor.⁸⁹

O hodně přišel i vládnoucí kabinet, který spolu s propuknutím paniky padl. Wakacukiho na místě premiéra vystřídal 20. dubna již výše zmíněný generál Tanaka Giiči, který na místo ministra financí dosadil zkušeného Takahašiho Korekija.⁹⁰ Nový ministr se dal

⁸⁶ Jednalo se hlavně o nedobytné pohledávky pocházející od firem stojících na pokraji bankrotu, které, jak bylo zmíněno výše, vznikly nebo svůj hlavní profit získaly na základě válečného boomu, zatímco mimo něj nedokázaly finančně zajistit svůj chod.

⁸⁷ Suzuki šóten byl v té době velký konglomerát, pod který spadaly firmy zabývající se například výrobou piva, oleje, cukru, soli, ale i ty, které vyráběly lodi nebo zpracovávaly ocel.

⁸⁸ Z anglického slova run, což znamená běhat nebo běh; jedná se hromadný výběr vkladů klientů banky ze strachu, že by o ně mohli přijít.

⁸⁹ ŌNO. Op. cit. S. 120.

⁹⁰ Takahaši Korekijo (高橋是清, 1854–1936) jako adoptované dítě z rodiny nižšího samuraje vystudoval anglický jazyk a americkou kulturu. Zpočátku se živil jako obyčejný učitel angličtiny, postupně se ale přes pracovníka na ministerstvu financí, školství, zemědělství a obchodu vypracoval až na ředitele Japonské národní banky. V roce 1913 se přidal ke straně Seijūkai, kde během jejího vládnoucího období vystřídal několik ministerských pozic. K jeho nejvýznamnějším ale určitě patří působení jako ministr financí, kdy dokázal dostat

ihned do práce a nařídil uzavření všech bank na 2 dny a 30 denní moratorium na všechny platební transakce, což mělo banky ochránit před dalšími výběry.⁹¹ Dále považoval za důležité zredukování počtu bank v zemi, a to úpravou bankovního zákona. Ten nově zakazoval simultánní manažerskou činnost ve více firmách a povoloval existenci bank jen s kapitálem vyšším než 1 milion jenů v menších a 2 miliony jenů ve velkých městech. Banky, které tuto podmínku nesplňovaly, musely svůj kapitál navýšit, nebo se spojit s jinou bankou. Díky tomu se jejich počet do konce roku 1932 snížil na o málo více než 620.⁹²

4.2. Světová hospodářská krize

I přes rychlé zotavení japonské ekonomiky z bankovní krize, země nebyla připravena na další ránu, která přišla jen 2 roky po té předchozí. Tentokrát ale zvnějšku.

Prudký propad cen akcií na americké burze, který začal v září, vyvrcholil 29. října 1929 na takzvaný černý úterý jejím pádem. Krach burzy vyústil v světovou hospodářskou krizi, která zasáhla všechny kapitalistické země včetně Japonska. Ceny v každé z postižených zemí začaly rapidně klesat a nezaměstnanost naopak stoupat.

V Japonsku této události nepomáhala ani vnitřní finanční politika státu. V čele vlády v té době stála opět strana Minseitó, která jako jeden z hlavních cílů v této sféře sledovala návrat ke zlatému standardu pod starou paritou.⁹³ Ministr financí Inoue Džunnosuke⁹⁴ tím chtěl napodobit Winstona Churchilla, který podnikl obdobný krok ve Velké Británii v roce 1925.⁹⁵ I navzdory četné kritice ze strany opozice a jiných ekonomů, Inoue nakonec Japonsko ke zlatému standardu vrátil. Kvůli předchozí finanční krizi se mu to podařilo až v lednu roku 1930. Na tento velký krok se musela země předem připravit a tomu předcházelo postupné přijetí deflační politiky. Nešťastné načasování, které nemohl dopředu předvídat, dostalo zemi do ještě hlubší deprese.

Ceny komodit prudce klesly. Firmy, které dokázaly jen sotva přežít finanční krizi, totálně zkrachovaly, protože nedokázaly vyrovnat výdaje s příjmy. Situace v zemi byla

Japonsko rychle a efektivně z bankovní krize roku 1927 a velké hospodářské krize 30. let. Někdy je označován jako „japonský Keynes“. Nakonec byl zavražděn pravicovými extrémisty během známého incidentu, který se udál 26. února 1936.

⁹¹ S výjimkou malých plateb na pokrytí základních životních výdajů.

⁹² DUUS. Op. cit. S. 457–458.

⁹³ Podle předválečné parity byl kurz jenu vůči dolaru 49,85 dolaru za 100 jenů. Aktuální kurz se ale pohyboval někde mezi 44 až 46 dolary za 100 jenů.

⁹⁴ Inoue Džunnosuke (井上準之助, 1896–1932) byl podnikatel a bankéř. Střídavě obsazoval post guvernéra Japonské národní banky a ministra financí za vlády strany Minseitó. V roce 1930 přivedl Japonsko ke zlatému standardu. Byl zavražděn během únorového incidentu ultranacionalistickými stoupenci Ligy krve (*Kecumeidan*, 血盟団) v roce 1932.

⁹⁵ DUUS. Op. cit. S. 464.

zoufalá, krize zasáhla všechna odvětví průmyslu, ale nejvíce postižený byl venkov s rolníky, jež už delší dobu sužovala bída. Výrobci a pěstitelé museli produkovat stále více a více produktů a plodin, aby si vůbec udrželi svůj standardní příjem. Mnohým z nich se to nedařilo a jejich příjmy se propadly až na třetinu předešlé hodnoty. Cena rýže klesla až o 40 % a v nejhorším období náklady na její výrobu přesáhly její prodejní hodnotu.⁹⁶ Ti nejchudší ve snaze dostat se do plusu prodávali i zásoby určené pro vlastní konzumaci, a tak často zůstávali bez jídla. V zemědělství byla situace o to horší, že rolník si nemohl být jist, jak hojnou úrodu přinese následující rok. Zatímco jeden rok byla zaznamenána rekordní úroda rýže, což se na její ceně negativně odrazilo, další rok naopak některé oblasti země zápasily s hladomorem.

Textilní průmysl, který byl v Japonsku nejziskovější a na zahraničním trhu nejvíce konkurenceschopný, zaznamenal ještě větší poklesy, když se cena hedvábného kokonu propadla až o 65 %.⁹⁷ Chudí farmáři se ze zoufalství uchylovali k zoufalým činům a vlastní dcery prodávali do nevěstinců. Podvyživené děti kolem silnic nebyly ničím neobvyklým.

Lidé z venkova odcházeli do míst, kde doufali, že najdou práci ve velkých továrnách. Ty ale nedokázaly poskytnout lidem očekávanou pomoc. Firmám v rámci snižování výdajů nezbývalo než šetřit právě na pracovní síle, v podobě snižování mezd a celkových stavů. V důlním průmyslu o svá místa přišlo až 40 % zaměstnaných. Do konce roku 1931 se počet nezaměstnaných odhadoval na něco přes 3 miliony občanů. Mnohé i velké firmy musely pro své zachování přistoupit k opatřením jako například spojení se s jinou firmou do jednoho většího celku či uzavírání kartelových dohod.

Deprese se stále prohlubovala a lidé dávali najevo svou nespokojenost s vládní politikou stále hlasitěji. Vládnoucí Minseitó ale ani přesto nehodlala upustit ze své politiky, až dokud nebyla vystřídána v prosinci 1931 opoziční stranou Seijúkai. Na post ministra financí se vrátil Takahaši Korekijo. Ten zavedl v monetární politice zcela opačný kurz než předchozí kabinet. Ihned opustil zlatý standard a postupně snižoval diskontní sazbu v zemi, která byla jeho předchůdci navyšována. Hodnota jenu začala klesat, až se postupně ustálila na hodnotě 30,8 dolaru na 100 jenů.⁹⁸ Ve výsledku došlo k devalvaci měny až o 40 %. Díky tomu začalo být japonské zboží pro zahraničí kvůli jeho nízkým cenám atraktivnější a export zažil po období deprese oživení. To se ale nesetkalo s přijetím v zámoří, kde byl trh najednou plný

⁹⁶ V roce 1930 v období rekordní úrody byla prodejní cena 10 jenů za koku rýže (cca 278 litrů, což se v té době považovalo za množství rýže pro jednu osobu na jeden rok). Výrobní ji vysoce převyšovala a činila 17 jenů za koku rýže.

⁹⁷ REISCHAUER. Op. cit. S. 239.

⁹⁸ DUUS. Op. cit. S. 467.

zboží se značkou „Made in Japan“. V zemích jako USA, Británie či Indie přerůstala nespokojenost do bojkotů japonského zboží a vlády začaly přijímat kvóty na jeho import.

Průmysl se z krize zotavil dříve než zemědělství díky vojenské intervenci v Mandžusku. Pro rolníky, kteří v té době byli extrémně zadlužení,⁹⁹ protože jednu půjčku spláceli druhou, vyčlenila vláda zvláštní balíček ze státního rozpočtu. Z něj se financovaly veřejné práce jako opravy silnic nebo stavba budov, které poskytovaly rolníkům a vesničanům možnost občasného přivýdělku.

Příležitostnou práci neposkytoval jen stát, ale také zaibacu, které zejména v době deprese upadly v očích veřejnosti do nemilosti, protože těm se i přes recesi stále dařilo. Doufaly, že díky tomuto si dokáží vylepšit reputaci v řadách obyvatel. Kromě toho jim vláda poskytovala nízko-úročné půjčky, aby mohli splatit své staré a nevýhodné.

Obě krize odhalily výrazné deficity proaktivního jednání v oblasti ekonomiky u japonské vlády. Naopak její reaktivita byla vysoce účinná a také díky ní se Japonsku jako první zemi podařilo překonat světovou hospodářskou krizi. Tento fakt již veřejnost ocenit nedokázala, a tak vina za bídu, v níž se kvůli tomu lidé ocitli, padla samozřejmě na hlavu politických stran a zaibacu.

Nedůvěra vůči západnímu světu a celému kapitalistickému systému, který zavinil krizi tak velkého rozsahu, se ještě více prohloubila. U obyvatel začal převažovat názor, že by měla být ekonomika striktněji kontrolována a laděna více na chudé dělníky a rolníky. Toto se čím dál tím více shodovalo s názory prosazovanými pravicí a armádou, což jim nahrávalo do karet v dalším vývoji událostí.

4.3. Pracovní spory na venkově a ve městech

Neutěšený stav na venkově a v továrnách se samozřejmě neobešel bez reakce veřejnosti. Na to, co stát přehlížel, se rolníci rozhodli poukázat vlastní iniciativou.

Rolníky v tomto období bychom mohli rozdělit do tří skupin. Na velkostatkáře, kteří vlastnili rozsáhlejší pozemky s půdou, již pronajímali jiným. Do druhé skupiny patřili ti, co půdu vlastnili a sami si ji obdělávali. Mnohým z nich ale výnos z vlastní půdy, kvůli snižování cen zemědělských produktů, nestačil, a proto si museli pronajmout další kus pole, aby se dokázali uživit. Poslední skupinu tvořili pachtýři nevlastníci žádné půdy, odkázaní na

⁹⁹ Až 7 bilionů jenů.

placení nájemného, nejistí si vlastní situaci, protože zákon je v té době ještě neochraňoval před vystěhováním z pronajaté půdy.¹⁰⁰

Po první světové válce, kdy pohasl ekonomický boom a krajinu sužovala finanční a brzy též ekonomická krize, se stávalo méně ziskovým i pronajímání půdy. Pronajímatelé začali navyšovat nájemy, anebo rovnou prodávat části země. Pachtýři, kteří už i bez toho přišli o většinu svého příjmu, si nemohli další zvyšování výdajů dovolit a svoji nespokojenost se situací dávali hlasitě najevo. Ve větších skupinách organizovali vzpoury namířené vůči statkářům. Jejich hlavním požadavkem bylo snížení cen nájmu. Vážnost situace potvrzoval počet zúčastněných pachtýřů, který se v roce 1926 vyšplhal až na 151 000.¹⁰¹ Odvahu a inspiraci k aktivním krokům však čerpali hlavně od svých známých z měst, kteří pracovali v továrnách a měli s protesty vlastní zkušenosti. Vzpoury byly proto častější v oblastech v okolí měst.

Zatímco se na venkově bouřili bezzemci, ve městech zase za zlepšení své situace aktivně bojovali dělníci. Japonské firmy se dlouho těšily ze zisku také díky levné pracovní síle. Jejich platy byly nízké a podmínky žalostné. Proto se tato dvě témata stávala hlavními pilíři stávek ve městech. Jednotlivé požadavky stávkujících se měnily s ohledem na ekonomický vývoj v zemi. Zatímco v období relativního klidu byly početnější žádosti o zvýšení mezd, v čase finanční a hospodářské krize se stávkovalo hlavně proti jejich snižování.

Ze začátku se protesty vyznačovaly nízkou mírou organizovanosti jak na venkově, tak i v městech. Jednalo se hlavně o spontánní nepokoje s jednorázovými požadavky, zapříčiněné určitou událostí, například ohlášením snížení mezd nebo zvýšením pachtovného, směřované jen vůči konkrétní osobě. Inspirováni Západem, lidé však rychle přišli na to, že tímto způsobem vytváří jen krátkodobé náplasti, neřešící jejich situaci z dlouhodobého hlediska.

Jako pokus zajistit pořádek a organizovanost v boji za pracovní práva, začaly v 90. letech 19. století vznikat svazy, které si kladly komplexnější cíle. Některé z nich navázaly spolupráci s ideologickými skupinami, nejčastěji komunisty a socialisty, které se snažily hlavně o změny v právním systému. Ty by měly daleko rozsáhlejší účinky než jen jednorázové snížení nájmu. Předtím krátkodobé chaotické protesty se změnily na několikadenní až týdenní celozávodní stávky s propracovaným seznamem požadavků. Členů

¹⁰⁰ JANSEN, Marius B. *The Making of Modern Japan*. Cambridge (Mass.): Belknap Press, 2000. ISBN 0-674-00334-9. S. 565.

¹⁰¹ TERANISHI, Juro. *Evolution of the Economic System in Japan*. Cheltenham [u.a.]: Elgar, 2005. ISBN 9781843761631. S. 129.

v odborech začalo přibývat, postupně se odbory polarizovaly na levicově a pravicově orientované skupiny a pro vládu začaly představovat problém.

5. Radikalizace hnutí a společnosti

5.1. Prorůstání ultranacionalismu do armády

Do konce 20. let 20. století existovalo v Japonsku mnoho radikálních pravicových skupin. Byly ale příliš rozdrobené, bez logičtější organizace, neschopné vytvořit jednotnou frontu v boji za své cíle, kterým, jak to u většiny radikálních směrů bývá, koneckonců také chyběl jakýkoli jasnější a konkrétnější plán k dosažení vlastních vizí. Ze začátku spolky sloužily převážně jako debatní kroužky, některé se angažovaly v šíření národního povědomí, jiné zase potlačovaly stávky, ale ani jeden nepůsobil jako aktivní revoluční hnutí, které by podnikalo přímé kroky.

Skupiny vznikly většinou seskupením okolo jedné vedoucí osobnosti, která byla zároveň i hlavním ideologem a pilířem společenství. Problém nastal, pokud tato osoba vystoupila ze skupiny, protože to ve většině případů znamenalo automaticky její zánik. Stejný osud postihl i spolky, ve kterých se setkaly dvě vůdčí osobnosti. Bezprostředně po 1. světové válce se ale více dařilo liberálním a demokratickým náladám, a tak radikálové zůstávali v pozadí v rámci svých malých uzavřených skupin.

Oživení v řadách ultranacionalistů přišlo s představením myšlenek Kity Ikkiho ve 20. letech o potřebě „vnitřní rekonstrukce“ s předáním moci ozbrojeným složkám v jeho výše zmíněném díle Plán obrody Japonska. Armáda se v té době mnohým patriotům zdála být jedinou rozumnou volbou proti zkorumpovaným politikům a byrokratům. Plány radikálů tak začaly nabírat jasnějších kontur, a když se k tomu přidaly proslovy vyšších představitelů armády otevřeně se hlásících k nacionalismu a vyzývajících k přímé akci, bylo jen otázkou času, kdy se výzvy chytí nějaká skupinka fanatických vlastenců. Ti nakonec přišli z řad samotné armády.

K radikalizaci ozbrojených složek došlo ale až ve druhé polovině 20. let, kdy zemřel všemi respektovaný „otec“ japonské armády Jamagata Aritomo,¹⁰² pod jehož patronátem si ozbrojené složky dokázaly udržet svou konzervativní a umírněnější tvář. Kromě toho prošla

¹⁰² Jamagata Aritomo (山縣有朋, 1838–1922) polní maršál nižšího samurajského původu pocházející z knížectví Čóšú. „Otec“ moderní japonské armády. Aktivně se podílel na svržení Tokugawského šógunátu a zavedení nového politického systému. Byl zastáncem militarismu a nepodporoval myšlenku stranické vlády. Jakožto genrů s významným vlivem na volbu premiéra se snažil držet nadstranické kabinety. Post premiéra sám 2 krát zastával (24. prosinec 1889 – 9. duben 1891 a 8. listopad 1898 – 26. září 1900). Kromě toho několikrát vedl Tajnou radu.

armáda v tomto období značnou reorganizací, a to nejdříve v roce 1922 a následně v roce 1925 z důvodu snižování výdajů.

Největší zvrát ale představovalo vyhlášení Zákona o vojenské službě (*Heieki hó*, 兵役法) v roce 1927, díky kterému se zpřístupnila možnost práce ve službách armády i obyčejnému lidu. Důstojníkem se tak mohl stát každý muž s minimálně středoškolským vzděláním, který úspěšně absolvoval roční vojenskou službu a prošel požadovanými zkouškami a vyšetřeními. Dříve to byla výsada absolventů vojenských škol. Do konce roku 1927 tak počet důstojníků z rodin obyčejných malých obchodníků či rolníků tvořil až 30 % z celkového množství a toto číslo každým rokem narůstalo.¹⁰³ Do té doby dominantně postavení bývalí samurajové z knížectví Čošú pomalu, ale jistě začali ztrácet svou převahu a na vysoké posty se dostávali i jedinci bez významného rodokmenu.

V armádě se tak brzy diverzifikovaly vrstvy odlišující se nejen sociálním statutem. První byla skupina již zmíněné domény Čošú, která začala být nenávratně vytlačována ze svých postů. Za ní následovala vrstva nižších ex-samurajů, postupně zabírajících místa po představitelích první skupiny a v letech války zastávajících významné posty. Poslední skupinu představovali mladí a energičtí důstojníci z řad obyčejných lidí bez samurajského statusu. Právě tato skupina sehrála hlavní roli v radikalizaci armády. Mladí muži pocházeli většinou z nemajetných rodin, kterých se nepříznivá ekonomická a hospodářská situace v zemi přímo dotýkala. Byli to lidé, kteří dosud neměli možnost překročit hranice vlastní země ani si zajistit kvalitní vzdělání v oblasti politiky nebo ekonomie. Proto snadno propadali vlivu pravicových názorů přicházejících nejen z civilních nacionalistických skupin, ale i přímo zevnitř armády.

Nejvlivnější v tomto směru byl generál Araki Sadao. Jako syn chudého mnicha, který se vlastní šikovností dokázal vypracovat na tak vysoký post, vzbuzoval mezi mladými důstojníky respekt a úctu. S jeho nacionalistickými názory o Restauraci Šówa doma a expanzi na kontinentu se ztotožňovalo stále více a více mladých vojáků, kteří si Arakiho začali idealizovat jako budoucího vůdce státního převratu. Uvnitř armády proto pomalu začala dělba na umírněnější část, zastoupenou Frakcí kontroly (*Tóseiha*, 統制派), a radikální Frakci císařské cesty (*Kódóha*, 皇道派), za jejímž vznikem stál sám generál Araki a jeho sympatizant generál Masaki. I když obě skupiny byly pravicově orientované a sdílely mnoho

¹⁰³ LORY, Hillis. *Japan's Military Masters: The Army in Japanese Life*. [online] New York: The Viking Press, 1943. [cit. 2017-06-15]. Dostupné z: <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.b4235580;view=1up;seq=7>. S. 158.

názorů, vládla mezi nimi rivalita, která vyvrcholila v druhé polovině 30. let a které se ale v této práci již věnovat nebudu.

Mladí vojáci, plní entuziasmu, stále častěji vyhledávali místa, kde by mohli projevovat svou nespokojenost se současným vývojem v zemi a zároveň ji sdílet s někým jiným. Pravicové skupiny proto zaznamenaly v tomto období příliv členů z řad armády a námořnictva. Nová krev obnovila ve spolcích zápal a radikalismus.

První skupinou, u které můžeme pozorovat navázání spolupráce s mladými důstojníky, byla Gjóčiša (行地社).¹⁰⁴ Trendem bylo nejen přidávání se k již existujícím civilním skupinám, jako byla například Kokuhonša, v níž se sdružovali ti nejvyšší jako Araki či Masaki, ale i vytváření nových, složených výhradně z členů sboru určitého postavení. Císařská liga mladých důstojníků (*Kókoku seinen šókó dómei*, 皇国青年将校同盟) byla příkladná ultrapravicová skupina s exkluzivním členstvím. Její členové zastávali výhradně hodnosti kadetů nebo důstojníků nižšího stupně.¹⁰⁵ Liga horlivě podporovala invazi v Mandžusku a za svého vůdce považovala generála Arakiho. Další velmi důležitou skupinou byla Společnost květu třešně (*Sakurakai*, 桜会), tajná skupina založená v roce 1930 podplukovníkem Hašimotem Kingorem, kterou nikdy netvořilo více než 100 členů, všichni v nějakém spojení s armádou nebo policií. Na začátku byla stvořena s cílem diskuse o možných způsobech svržení současného kabinetu, odstranění politických stran a následného nastolení vojenské vlády. Později, jak uvedu v další části, se své dohady pokusila též přenést do reality.

5.2. Levicová hnutí v Japonsku

Nacionalismus nebyl jediný ideologický směr, který se v tomto období šířil mezi japonskou inteligencí. Jako vážný konkurent se zpočátku jevila levicově orientovaná hnutí, která se do Japonska dostala na přelomu 19. a 20. století, kdy se začala úzká skupinka učenců zabývat texty evropských socialistů. Díky znechucení z tehdejšího kapitalistického režimu a zkorumpované vlády, která podle nich nebyla schopna vést zemi správným směrem, nacházeli v Marxových či Fourierových dílech odpovědi na své otázky.

Nadšenci, kteří našli v levicových ideologiích nový směr, začali zakládat spolky, svazy, a co je hlavní, politické strany. I když se program stran a skupin se zaměřoval zejména na dělníky a bezzemky z chudé vrstvy společnosti, gró jejich členstva tvořili spisovatelé,

¹⁰⁴ STORRY. Op. cit. S. 42.

¹⁰⁵ LORY. Op. cit. S. 185.

učitelé, žurnalisté či jiní učenci. Pozitivní ohlasy nacházeli i mezi studenty, kteří by jistě pozitivně přispěli k aktivitě skupin svou horlivostí. Zároveň byli největší čtenářskou skupinou socialistických publikací. Studenti ale podle zákona nemohli být členy takových spolků.

Hlavními cíli levicových hnutí bylo zestátnění soukromého vlastnictví výrobních zdrojů (a to buď formou státního vlastnictví, v japonštině *kokujú* (国有), nebo společenského spoluvlastnictví, označovaného jako *šakaiteki kjóju* (社会的共有)), zavedení všeobecného volebního práva, zlegalizování odborů či zlepšení pracovních podmínek zkrácením pracovní doby i zvýšením minimální mzdy. Jejich aktivní činnost spočívala zejména v zapojování se do pracovních sporů nejen na venkově, ale i ve městech, do kterých vnášeli organizovanost. Svoji agitační činností formou distribuce časopisů a pořádáním přednášek v továrnách se snažili v dělnících vzbudit sebeuvědomění si své situace a síly, kterou, pokud chtějí ve svém životě něco změnit, musí využít a nebát se bojovat za svá práva. I přesto, že čísla hovoří o poklesu jak v množství samotných stávek, tak i počtu zúčastněných na konci 20. let, stávky byly o to intenzivnější a organizovanější. Mnohé z nich musely být potlačeny silovým zásahem policejních složek.

Zatímco jedni, například anarchosyndikalisti, považovali za pravý způsob dosažení změny režimu v zemi právě takové přímé, agresivní řízení mas, druzí si byli vědomi, že skutečné moci vedoucí ke změnám dosáhnou až ovládnutím vysokých politických postů, a tak začali zakládat vlastní politické strany s volebními ambicemi.

Levicové křídlo se ale už od počátku potýkalo s problémy, které mu značně znesnadňovaly činnost. Největším problémem bylo postavení socialistických, komunistických či jiných organizací hlásajících změnu režimu či napadajících soukromé vlastnictví mimo zákon. Trestem pro osobu porušující jakýkoli bod z tohoto zákona mohla být i smrt. Proto většina skupin či politických stran neměla dlouhou životnost. První japonská socialistická strana s oficiálním názvem Socialisticko-demokratická strana (*Šakaiminšutó*、社会民主党), z roku 1901, byla rozpuštěna jen 12 hodin po publikování svého manifestu.¹⁰⁶ Ostatní strany se rovněž neudržely déle než pár let.

¹⁰⁶ GARON, Sheldon M. *The State and Labor in Modern Japan*. [online] Berkeley: University of California Press, c1987. [cit. 2017-09-10] Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=1qjrpOeKRWMC&lpg=PP1&dq=state%20and%20the%20labor%20in%20modern%20japan&hl=sk&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>. S. 31.

Zatímco politické strany přizpůsobovaly své programy a jednání tomu, aby nevystal důvod k jejich rozpuštění, spolky a svazy byly ostře pronásledovány policií. Pro tento účel byla v roce 1911 založena zvláštní vyšší policie (*tokubecu kótó keisacu*, 特別高等警察) zkráceně *tokkó keisacu* (特高警察). Jejím hlavním úkolem bylo sledování a kontrola politických a ideologických skupin, které by mohly představovat hrozbu pro veřejnou bezpečnost. Nebylo tajemstvím, že nepřitelem číslo jedna byli právě socialisté a komunisté, a proto se celá činnost těchto skupin přesunula do illegality. Členové, ale i lidé, kteří jim pomáhali, riskovali všechno. Rodinu, práci i vlastní život. Pokud je policie zatkla, byli vystaveni násilnému výslechu. Mučení zacházelo až do takových krajností, že někteří zadržení slyšení nepřežili. Nebylo tedy nijak překvapivé, že lidé se ze strachu od levicových skupin stále častěji odvraceli.

K nejmasovějšímu zatýkání „rudých“ v tomto období docházelo za vlády kabinetu Seijúkai, konkrétněji premiéra Taanaky Giičiho (20. duben 1927–2. červen 1929). K tomuto kroku ho přiměl „úspěch“ proletářských kandidátů v prvních volbách podle nového zákona. V nich se levičákům podařilo získat 8 křesel.¹⁰⁷ I když to pro socialisty velký úspěch nebyl, protože si od voleb slibovali více, celkové počty vypovídají o poměrně vysoké podpoře. Proletářské strany společně dokázaly získat 4,5 % ze všech hlasů.¹⁰⁸

Jejich neúspěch měl původ jak v maření agitační činnosti ze strany státu, tak i ve vlastní špatně zvolené taktice. Řada stran se stejnou ideologií a pouze malými rozdíly v programu způsobila rozloženost hlasů mezi příliš velký počet kandidátů. Stejně tak toto mohlo mít za následek i zmatenost voličů, kteří nakonec raději zvolili staré zažité kandidáty z nejfavorizovanějších stran. Pokud by socialisté před volbami našli společnou řeč a dokázali zredukovat nejen množství kandidátů za vybrané strany, ale i strany samotné, počet získaných křesel mohl být ještě o něco větší. Jelikož se jim ovšem tento deficit nepodařilo odstranit, i v následujících volebních obdobích se výsledky nesly v obdobném duchu, s mírnou klesající tendencí.

¹⁰⁷ 4 křesla Sociálně-demokratická strana (*Šakaiminšutó*, 社会民主党), 1 křeslo Japonská dělnicko-rolnická strana (*Nippon Rónótó*, 日本労働党), 2 křesla Dělnicko-rolnická strana (*Ródónómintó*, 労働農民党), 1 křeslo Lokální proletářská strana (*Čihó musantó*, 地方無産党).

¹⁰⁸ I když 4,5 % nezní jako mnoho, v úvahu musíme vzít fakt, že až přes 86 % patřilo 2 hlavním stranám, kterým ostatní v té době nedokázaly konkurovat; 1,2 % získala Sociálně demokratická strana, 0,9 % Japonská dělnicko-rolnická strana, 1,9 % Dělnicko-rolnická strana, 0,5 % Lokální proletářská strana.

Výše zmíněná vlna represí, která nabírala na síle, výrazně oslabila řady levice. Hned během prvních dvou masových zatýkání v březnu a dubnu roku 1929 přišli jak komunisté, tak i socialisté o své nejvyšší vůdce. Ti, s nimiž nebylo zacházeno tak špatně, nakonec skončili ve vězení, někdy i na doživotí. Z vězení se ale mnohým podařilo dostat mnohem dříve, již po roce či dvou. Podmínka byla prostá, a to zřeknutí se nepohodlné ideologie.¹⁰⁹ Nebylo překvapením, že mnoho vězňů tuto možnost využilo.

Tenkó (転向), doslovně změna směru, je termín, který se používá výhradně v tomto kontextu a váže se na období od poloviny 20. let 20. století po konec druhé světové války. Lidé, kteří takovou konverzí prošli, pro ni měli různé důvody a obecně je můžeme rozdělit na 2 skupiny. Ne každý socialista či komunista byl ochoten obětovat za svou ideologii život. Někteří se jí raději veřejně zřekli a stáhli se do ústraní, kde se snažili vést normální životy. Druhá skupina představovala pro tato hnutí mnohem větší problém, protože u ní docházelo ke změně směru z vlastního přesvědčení, a jednalo se tedy o skutečné odvrácení. K největším ztrátám docházelo ve prospěch národního socialismu. Pod tlakem policie a nacionalistické propagandy se v mnoha komunistech začalo „probouzet“ národní cítění. Podlehli představám o výjimečnosti vlastního národa a kultury, jejíž nezbytnou součástí byl císař a loajalita k němu. Jelikož Kominternu žádala odstranění monarchistického systému, což hrubě narušovalo základy ideje japonského národa, jejich politické názory se začaly rozcházet, až byly nepřijatelné pro další fungování v komunistickém hnutí.

Tento trend byl zaznamenán hlavně po úspěšném tažení na asijském kontinentu. Některé socialisty uchvátil až natolik, že přehodnotili svůj názor na zahraniční expanzi Japonska. Některé strany, jako například Sociálně-demokratická strana, které silně zastávaly proti-válečnou a proti-imperialistickou politiku, najednou podporovaly kroky japonské armády. Ze spolků a politických stran se začaly postupně odtrhávat první skupiny sympatizující s pravicovými myšlenkami. Ty následovaly další a další. Nejcitelnější bylo, pokud konverzi vyhlásil přímo některý z vůdců společnosti. V té chvíli jej následovala celá masa přívrženců. Podobný osud postihl i Japonskou komunistickou stranu (*Nihon kjósantó*, 日本共産党),¹¹⁰ když v roce 1933 dvojice lídrů Sano Manabu a Nabejama Sadačika¹¹¹

¹⁰⁹ Odsouzený byl ale ještě dlouho po propuštění pod přísným dohledem policie, aby se k opuštěné ideologii nevrátil.

¹¹⁰ V tomto období se ještě nejedná o legální politickou stranu. K její legalizaci dochází až po druhé světové válce.

¹¹¹ Sano Manabu (佐野学, 1892–1953) vystudoval na Tokijské císařské univerzitě a přednášel ekonomii na Univerzitě Waseda. V roce 1922 vstoupil do Japonské komunistické strany a časem se stal spolu s Nabejama

odsoudila komunistické hnutí a opustila stranu. Oba kritizovali komunistickou stranu pro její odcizení se od dělnické třídy či ignorování a nerespektování výjimečnosti japonského národa. Jelikož je následovalo mnoho stoupenců, do konce druhé světové války balancovala strana na hraně zániku.¹¹²

Horlivé pronásledování a likvidaci levicové ideologie ze strany vlády považují za chybný krok, kterým takříkajíc vydláždila cestu pravici, která se od počátku 30. let začala vymykat kontrole, a to i sebe samé.

5.3. Radikální pravice v pohybu

Mladí ultranacionalisté pomalu, ale jistě ztráceli trpělivost s politiky, kteří v jejich očích vedli zemi do jisté záhuby. Chtěli co nejdříve očistit Japonsko od zkorumpovanosti a nehodlali už jen nečinně čekat, dokud to někdo neudělá za ně. Jelikož pravicové skupiny neměly politické ambice a nesnažily se získat si pomocí politických stran moc nad Parlamentem, řešení viděly v jednodušším způsobu, a to v násilných, teroristických činech.

Se zhoršující se hospodářskou a politickou situací v zemi začali lídři různých pravicových skupin otevřeně vyzývat členy k přímé akci. Na takovou výzvu zareagoval i mladý extremist Sagoja Tomeo ze spolku Aikokuša, který 10. listopadu 1930 zaútočil střelnou zbraní na tehdejšího premiéra Hamagučiho. Postřelený premiér sice útok přežil, ale na následky zranění zemřel následující rok.¹¹³

5.3.1. Březnový incident

Sagoja nebyl jediný, kdo se rozhodl konat pro „blaho“ země. Již v lednu, pár měsíců po atentátu na premiéra Hamagučiho, se začalo s vážnými přípravami plánu na svržení kabinetu Minseitó. Ten totiž, se Šideharovou diplomacií, představoval překážku pro expanzi na území Číny a Mandžuska, které se pravicově orientovaní vojenští představitelé dožadovali. Hlavními konspirátory byli podplukovník Hašimoto Kingoró a Nemoto Hiroši z již výše zmíněné (s. 51) ultranacionalistické skupiny Sakurakai, kteří v té době zastávali významné místo v generálním štábu v oddíle zpravodajství. Sakurakai byla zároveň i hlavní skupinou

jedním z jejích lídrů. Nabejama Sadačika (鍋山貞親, 1901–1979), na rozdíl od Sana, byl dělník, který vystudoval jen střední školu. V roce 1929 byli zatčeni a svůj proces, který byl přístupný pro širokou veřejnost, využili k propagaci strany. V říjnu 1932 byli odsouzeni na doživotí.

¹¹² HOSTON, Germaine A. Tenkō: Marxism & the National Question in Prewar Japan. *Polity* [online]. 1983, 16(1), 96-118 [cit. 2017-10-30]. DOI: 10.2307/3234524. ISSN 0032-3497. Dostupné z: www.jstor.org/stable/3234524. S. 96.

¹¹³ Útočník byl odsouzen až tři roky po atentátu na doživotí. Z vězení byl ale propuštěn o pár let později, díky milosti udělené císařem. Sagoja se po propuštění dále věnoval nacionalistické činnosti. Intenzivně se angažoval v aktivitách pravicových skupin a působil jako jejich řečník a propagátor.

podílející se na plánu. Kromě ní byly ke spolupráci přizvány i další civilní spolky, jmenovitě *Taikóša* (大行社) či *Taišúša* (大衆社), a známí nacionalisté, jako Ókawa Šúmei.¹¹⁴

Celá akce se měla udát 20. března 1931. Podle plánu měla v tento den Taišúša pochodovat na sněm s davem příznivců a vyvolávat rozruch, zatímco ve stejnou dobu by sebevražedné oddíly, japonsky zvané *keššitai* (決死隊), zajištěné skupinou Taikóša zahájily bombardování kanceláří stran Minseitó a Seijúkai a sídla předsedy vlády. Mezitím měla Sakurakai na starosti obklíčení sněmovny, následné prohlášení stanného práva a zavedení vojenské vlády. Jako osobu, která by se postavila do čela vlády, si pučisté vybrali generála Ugakiho, který se netajil svou pravicovou orientací.¹¹⁵

Finančně se celou akci podařilo zastřešit z peněžních darů sympatizantů.¹¹⁶ Bomby, které měly být použity při bombardování, se podařilo tajně získat z generálního štábu.

Celý puč ale skončil dříve, než začal. Členové Sakurakai totiž začali pochybovat o tom, zda by Ugaki souhlasil s plánem, jaký připravili, a proto nachystali 2 varianty, z nichž jedna byla krycím plánem, který vynechával hlavně násilnou část, a druhá počítala s atentátem, tak jak je popsán výše. Je vysoce pravděpodobné, že právě krycí plán byl prezentován Ugakimu a že právě k němu se generál vyjádřil pozitivně. Napovídá tomu fakt, že spiknutí bylo zrušeno hned na přelomu února a března, kdy Ugaki zaujal k dané věci zcela opačné stanovisko. Je zřejmé, že v té době se dozvěděl o skutečné povaze plánu.

I přesto, že se ve vládě šířily řeči o tajných ultranacionalistických skupinách a jejich aktivitách v armádě, kvůli čemuž byl začátkem ledna toho roku vyzván samotný Ugaki, aby se k dané věci vyjádřil, konspirátorům se dařilo celou věc úspěšně tajit a až do srpna 1931 se zpráva o připravovaném Březnovém incidentu (*Sangacu džiken*, 三月事件) ven nedostala.

5.3.2. Říjnový incident

Po náhlém zrušení Březnového incidentu zůstalo mnoho nespokojených osob, které se měly na jeho provedení podílet. Mladí nižší důstojníci začali pociťovat nespokojenost se

¹¹⁴ Ókawa Šúmei (大川周明, 1886–1957) byl jedním z nejznámějších civilních nacionalistů 20. století. Silný zastánce panasianismu. Byl příznivcem Kity Ikkiho a spolu s ním založil několik pravicových společenství. Mezi nejvýznamnější patřila *Júzonša* (猶存社), jedno z prvních uskupení, jež si vytyčily za cíl „Restauraci Japonska“ (*Išin nippon*, 維新 日本), základ Restaurace Šówa. Po zatčení a odsouzení za pokusy o atentáty se z vězení dostává po 2 letech. Po válce byl postaven před Mezinárodní vojenský tribunál jako válečný zločinec kategorie A, ale pro své údajné mentální narušení byl přesunut do ústavu a tam léčen.

¹¹⁵ STORRY. Op. cit. S. 59.

¹¹⁶ Největší dar, od markýze Tokugawy Jošičika, činil až 200 tisíc jenů.

svými nadřízenými, kteří byli podle nich stále více a více propojení s politikou. Konec konců i samotnému Ugakimu byl nabídnut post předsedu strany Seijūkai v době, kdy nařídil zrušení připravovaného puče, což zřejmě mělo také za následek jeho změnu postoje. Disciplína důstojníků se zhoršovala a jejich nadřízení s nimi měli problémy.

Se zprávou o úspěšném Mandžuském incidentu se teroristické skupiny daly opět do pohybu. Účastníci předchozího puče, Hašimoto, Ókawa a Čó Isamu, se znovu semkli a začali s přípravou nového puče, který dnes známe pod názvem Říjnový incident (*Džúgacu džiken*, 十月事件) nebo Revoluce císařské vlajky (*Kinki kakumei*, 錦旗革命). Zárodky tohoto povstání můžeme datovat zpět do roku 1927, kdy byla založena tajná organizace Společnost císařské vlajky (*Kinkikai*, 錦旗会),¹¹⁷ podle níž je daný incident pojmenován. Jejimi členy byli i tolikrát zmiňovaní Hašimoto a Nemoto. Skupina jednala o možnosti puče v budoucnosti. Její struktura byla ale narušena náhlým přeložením Hašimota do Turecka.¹¹⁸

Podobností mezi tímto a předchozím incidentem najdeme mnoho. Spojení se zahraniční politikou a Mandžuským incidentem, hlavní osoby připravující puč i cíl svržení Parlamentu a nahrazení ho vojenskou vládou. To vše bylo podobné a lišilo se jen ve stylu provedení nebo v ohledu aktuální zahraniční situace. Zatímco Březnový incident měl připravit půdu pro budoucí Mandžuský incident, ten říjnový měl zajistit hladký průběh navazujících akcí na čínském území. Hlavní skupinou, která se na plánu podílela, zůstala nadále Sakurakai v úzké spolupráci s Ókawou.

Rozdíly by se ale přece jen našly. Plánování a vedení prvního plánu bylo v rukou vyšších důstojníků, kteří se k věci stavěli racionálněji. Druhý plán dostali pod kontrolu hlavně mladší, horkokrevní důstojníci. Proto i celý puč byl postaven na větší násilnosti a krvavosti než předchozí. Kabinet měl být zničen rychlým a účinným vzdušným bombardováním, mnozí politici a císařští radové mimo Parlamentu měli být zavražděni. Změna nastala i na postu premiéra. Tentokrát si na to vybrali generála Arakiho Sadaa, který se v té době těšil obrovské popularitě a autoritě mezi mladými důstojníky. Ten ale, na rozdíl od Ugakiho, o své nové roli, kterou mu konspirátoři v připravovaném puči přiřadili, celou dobu nevěděl.

K incidentu, stejně jako před tím, nakonec nedošlo. Jen pár dní před dohodnutým termínem (21. října 1931) se informace o plánu dostaly až k ministrovi pozemní armády Minamimu Džiróovi. Ten ihned nařídil samotnému Arakimu, aby tomu zabránil. Araki, po neúspěšném rozmlouvání s Hašimotem a spolkem, nechal spiklence v noci 17. října zatknout

¹¹⁷ Malá skupina o 200 členech založená civilistou Endem Tomoširem, ačkoli většina členů byla z armády.

¹¹⁸ STORRY. Op. cit. S. 45.

vojenskou policií.¹¹⁹ Jelikož strůjci Březnového incidentu zůstali stále nepotrestáni, bylo by nepřipustné, aby se v tomto případě dělo jinak. Obvinění nakonec ani nestanuli před vojenským soudem a odešli jen se směšným trestem převelení do Kwantungské armády nebo do jiného pluku. Cílem těchto trestů bylo jen rozbití stávající skupiny, což, jak se ukáže, mělo nakonec nulový efekt.

5.3.3. Incidenty roku 1932

Po dvou nezdarech pod vedením armády se rozhodl vzít revoluci do svých rukou náboženský extremist Inoue Niššó¹²⁰ a jeho neformální spolek Ligy krve (*Kecumeidan*, 血盟団).¹²¹

Inoue po mnoha letech zkušeností doma i na kontinentu, znechucený z bídy a dekadence, kterou přinášela západní kultura, se ve 20. letech obrátil k Ničirenově víře a rozhodl se, že Japonsko očistí od špatných vlivů, aby mohla být navrácena jednota země a císaře. Tak jako pro ostatní nacionalisty té doby, i pro něj představovala největší zlo korupce ve vládnoucích kruzích a za jediný možný způsob, jak se tohoto zla zbavit, považoval ten nejradikálnější, a to zavraždění nevyhovujících jedinců. Po vzoru hesla „zabij jednoho, abys zachránil mnohé“ (*issecu tašó*, 一殺多生)¹²² sestavil Inoue seznam nepohodlných osob, jejichž smrt by měla osvobodit Japonce od zkorumpovanosti. Zavraždění měli být hlavně vedoucí politici, hlavy koncernů zaibacu i císařovi rádci. Na tomto seznamu se objevila pouze zvučná jména jako Šidehara Kidžuró, Wakacuki Reidžiró či Saiondži Kinmoči.¹²³

Inouemu se podařilo svým fanatismem do skupiny přilákat první členy z blízkého okolí. Ve většině šlo o mladé muže, kteří se nedokázali dostatečně uplatnit na trhu práce. Právě takoví byli pro jeho další plány perfektní. Mladí, bez rodinných závazků či politických

¹¹⁹ Ibid. S. 90.

¹²⁰ Inoue Niššó (井上日召, 1886–1967) syn doktora z prefektury Gunma. Zpočátku konvertoval ke křesťanství a stal se místním pastorem. Od něj se zakrátko odvrátil, když mu nedokázalo poskytnout dostatečné odpovědi na otázky ohledně sociálních problémů. Jistý čas působil v Číně a Mandžusku, kde ho občas armáda využívala jako špiona, nebo se angažoval v bojích. Po návratu do Japonska byl rozčarován z toho, v jakém „chaosu“ se nacházela společnost, rozvrácená pracovními stávkami a korupcí. Uchýlil se k meditaci a buddhismu, z něhož ho nejvíce zaujalo Ničirenovo učení, a začal zastávat radikální názory na vyřešení problémů Japonska. Inoue se mnichem nikdy oficiálně nestal. Za incident Ligy krve byl odsouzen na doživotí, aby mu byla následně v roce 1940 udělena amnestie. Po válce žil jako pravičák v pozadí. Ve svých kruzích ale nadále zůstal uznávanou osobností.

¹²¹ Spolek nebyl nikdy oficiálně založen ani pojmenován. Neměl žádnou oficiální strukturu, manifest ani pravidla členství.

¹²² LARGE, Stephen S. Nationalist Extremism in Early Shōwa Japan: Inoue Nisshō and the 'Blood-pledge Corps Incident', 1932. *Modern Asian Studies* [online]. 2001, 35(3), 533–564. [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/313180>. S. 539.

¹²³ První seznam obsahoval 20 jmen. Tento počet byl později snížen na 10 osob.

vazeb, postižení krizí, ochotní obětovat vlastní život za „vyšší dobro“.¹²⁴ Tato malá skupinka později navázala kontakt s radikalizovanými studenty univerzit a námořními důstojníky, kteří se po podpisu Londýnské dohody cítili zrazeni. Všichni se shodli na jednom, konstrukci musí předcházet destrukce. V jejich plánu ale nebyla, jako v předchozích případech, zahrnuta snaha o puč. Šlo jim jen o odstranění vybraných osob, čímž by se jejich místo uvolnilo pro vhodnější kandidáty, kteří by pak přivedli Japonsko na správnou cestu.

Podle prvotního plánu měly být útoky provedeny 11. února, a to způsobem „jeden muž jedna vražda“ (*ičinin issacu*, 一人一殺). Termín se ale pod tlakem budoucího převelení některých členů z námořnictva změnil a atentáty byly rozděleny do dvou vln.

První vlnu měli na starosti hlavní členové Ligy krve spolu se skupinou studentů; po úspěšném provedení měla následovat druhá vlna, zajištěná námořními důstojníky. Atentáty nebyly ale příliš úspěšné. Z plánovaných deseti se nakonec podařilo v první vlně uskutečnit jen dva, a to vraždu Dana Takumy,¹²⁵ kterou 9. února 1932 provedl Hišinuma Goró,¹²⁶ a zastřelení Inouea Džunnosukeho 5. března 1932 Onumou Šó.¹²⁷ Ostatní, hlavně studenti, se podle Inoueova předpokladu v poslední chvíli zalekli a svou roli nedokázali provést. Po útocích byla většina členů Ligy krve a studentů zatčena, na což Inoue reagoval vydáním sebe sama do rukou policie. Tyto dva atentáty dnes známe pod názvem incident Ligy krve (*Kecumeidan džiken*, 血盟団事件).

I přes neúspěch první vlny se námořní důstojníci plánu nevzdali a připravovali se na vykonání druhé vlny atentátů. K účasti přizvali i dobře známé nacionalisty Ókawu Šúmeie a Tačibanu Kósaburóa, díky čemuž se cíl akce trochu pozměnil a incident 15. května (*goičigo džiken*, 五・一五事件) měl přerůst ve státní převrat, který by do čela nové vlády postavil generála Arakiho. Jak z názvu incidentu vyplývá, k jeho uskutečnění došlo 15. května. Atentátníkům se podařilo v ten den zavraždit premiéra Inukaie Cujošiho a napadnout centrálu strany Seijúkai, banky Micubiši a Tokijské policie. Akce ale stejně jako všechny předtím skončila nezdarem a všichni pachatelé byli zatčeni policií.

¹²⁴ LARGE. Op. cit. S. 542–543.

¹²⁵ Dan Takuma (団琢磨, 1858–1932) byl generální ředitel koncernu Micui a právě díky této pozici se ocitl na seznamu atentátníků z Ligy krve.

¹²⁶ Hišinuma Goró (菱沼五郎, 1912–1990) představoval gró Ligy krve. Po ukončení železniční školy v Iwakuře dlouho nenacházel zaměstnání. S Inouem se setkali v jeho chrámu Riššó Gokokudó.

¹²⁷ Onuma Šó (小沼正, 1991–1978) byl stejně jako Hišinuma jedním z hlavních členů skupiny. V Tokiu vystřídal mnoho prací, které si ale nedokázal udržet, a nakonec se vrátil do Ibaraky jako nezaměstnaný.

Po zatčení útočníků květnového incidentu následoval zdoluhavý soudní proces, který skončil až za necelé dva roky v únoru 1934. Během něj si ve veřejných obhajobách mohli občané přímo poslechnout srdcervoucí příběhy obžalovaných, kteří se stavěli do pozic obětí vykořisťovatelského kapitalistického systému, za který měli být zodpovědní zkorumpovaní politici v čele vlády s koncerny zaibacu.

Není překvapující, že se s jejich příběhy dokázalo ztotožnit mnoho Japonců, hlavně chudých rolníků či dělníků, kterých se přímo dotkla hospodářská krize. Do karet jim nadržoval i fakt, že oběti v té době nepatřily mezi oblíbence veřejnosti. Ta nedokázala Inouemu odpustit pochybení ve finanční správě během hospodářské krize a Dan byl zase představitelem prosperujícího koncernu. Kromě toho byl celý proces během svého trvání dostatečně pokrývaný médii, což spolu s pravidelnými sjezdy na podporu obviněných, organizovanými nacionalistickými skupinami, zajistilo dobrou informovanost občanů. Sympatie vůči obžalovaným rychle narůstaly a na soudcovském stole se kupily petice či dopisy prosící o shovívavost či omilostnění atentátníků, mnohé z nich dokonce podepsané krví.¹²⁸

Konečné rozsudky byly vzhledem k brutální povaze daných činů dosti mírné.¹²⁹ Atentátníci se dočkali více soucitu než zavržení i ze strany samotných soudců. I díky tomu tento případ spíše podnítil radikály k další akci, než aby je odradil. Že ultranacionalisté chystají odvetu, se konec konců potvrdilo o pár let později, kdy zorganizovali největší puč 30. let. Tehdy už bylo jasné, že politické strany již dávno nedrží moc ve svých rukou.

¹²⁸ BYAS, Hugh. *Government by assassination*. [online] New York: Alfred A Knopf, 1942. [cit. 2017-06-10] Dostupné z: <https://archive.org/stream/governmentbyassa008235mbp#page/n0/mode/2up>. S. 41–42.

¹²⁹ Jenom 4 tresty doživotní vazby, ostatní v rozsahu 3 až 15 let. Všechny rozsudky byly zmírněny. Odpuštěny byly i tresty smrti.

Závěr

Závěrečný soudní proces nám odhaluje skutečné pocity veřejnosti na počátku 30. let, které byly kumulovány od skončení 1. světové války a které se ne každý odvážil prezentovat nahlas.

Nedůvěra vůči západním mocnostem, které se opakovaně pokoušely omezit japonské zbrojení nebo Japonsko podkopávaly při sporech o práva na čínském území, oslabovala veřejnou podporu politiky internacionalismu. Vyrůstající nacionalismus v Číně, přerůstající v anti-japonské nálady, naopak přispěl k přesvědčení o potřebě silového zásahu.

Nespokojenost s tržní ekonomikou, z níž těžily zejména koncerny zaibacu, se projevila hlavně v důsledku bankovní krize z roku 1927, následované světovou hospodářskou krizí, která zasáhla většinu kapitalistických zemí a naopak obešla socialistické Rusko. Zatímco deprese připravila o živobytí mnoho středních a malých podnikatelů, rolníků a dělníků, bohaté koncerny zaibacu zůstaly na první pohled nedotčené.

To vše se slévalo do znechucení z domácí politické scény, kde se na vrcholu od roku 1924 nacházeli představitelé politických stran. I přes vysokou počáteční podporu, stranická vláda nedokázala naplnit očekávání voličů a vysloužila si ostrou kritiku za svůj postoj vůči Číně či „ignorování“ ekonomických problémů agrárního venkova. Strany si navíc samy pod sebou podřezaly větev, když se v rámci boje o moc ve vládě zapletly do kolotoče korupce a zákulisních her, ze kterého nestihly včas vystoupit. Současná politická scéna nevyhovovala běžnému občanovi až natolik, že dokázal tolerovat krvavé teroristické činy spáchané pravicovými extrémisty vůči politickým představitelům.

Za průlomovou událost, která uvedla celou ultrapravicovou machinaci do pohybu, považuji jednoznačně Mandžuský incident. Úspěšná sólo akce několika odvážných důstojníků podnítila pravicové spolky, které do té doby jen potichu konspirovaly v zákulisí, k přímé akci. Samotný incident nepokládám za jednu z příčin změn nálad, ačkoli významně posloužil nejen jako katalyzátor k urychlení vývoje určitých událostí, které by se zřejmě udály i bez něj (atentáty na politiky), ale i jako jiskra, která vyvolala další sled neočekávaných událostí (vystoupení Japonska ze Společnosti národů). V každém případě nesporně přispěl k nárůstu radikálních nálad ve společnosti, z nichž nejhlasitěji byl slyšet nacionalismus.

Skeptičtěji se stavím k otázce válečné horečky, která „vypukla“ mezi veřejností. V tomto případě se přikláním spíše k názoru Sandry Wilson. Válečné tažení si určitě na čas vysloužilo pozornost obyčejných obyvatel a díky úspěchu armády i celkem kladné přijetí.

Nešlo ale o přijetí oslavné a euforické, jak by se mohlo zdát z médií, která oslepila jen vidina zisku. Spíše se na to dívám jako na událost, díky níž se obyvatelům do povědomí hlouběji zapsaly nacionalistické názory, jako antipatie vůči Číně a Západu či podpora expanze.

Jak jsem zmínila v úvodu, větší váhu při formování nálad společnosti přikládám zahraničním faktorům. I když politické strany nejednaly právě nejdemokratičtěji, korupci či omezování svobody projevu nepokládám za důvody, kvůli kterým by lidé začali inklinovat právě k nacionalismu. Už od svého vzniku tyto radikální skupiny sice nesouhlasily s jednáním domácí vlády, meritem věci byla ale zahraniční politika, což dokazuje zaměření prvních nacionalistických skupin (Genjóša, Kokurjúkai). Na jejich základě pak stavěli další spolky a ideologové, kteří postupně vytvářeli japonskou odnož tohoto směru, tak jak je definován dnes, ostře vyhraněný proti Západu. Kromě toho jejich popularita vzrůstala hlavně v důsledku změn příchodích zpoza hranic státu (Světová hospodářská krize, vzrůstající nacionalismus na území Číny, výsledky zahraničních konferencí), které na zemi dopadaly v příliš krátkém časovém horizontu, než aby jim vláda dokázala úspěšně čelit. Politické strany se tak pouze nacházely v nesprávný čas na nesprávném místě.

K úspěchu nacionalistů určitě výrazně dopomohla absence levice, která byla tvrdě pronásledována samotnou vládou. Právě levice byla vždy nejhlasitějším kritikem zahraniční expanze a sílícího vlivu armády. Ačkoliv během svého krátkého působení socialistické spolky nikdy nedosáhly nějakých výraznějších úspěchů, jejich aktivní činnost ve společnosti rozšiřovala obzor obyčejného člověka, který si mohl utvořit vlastní názor na situaci. Od uzákonění zákona na ochranu pořádku byl občan vystaven převážně nacionalistické propagandě a ztrácel tak možnost výběru.

Japonsko ale nebylo jedinou zemí, jejíž společnost se v 30. letech vydala cestou nacionalismu a radikalizace. Nejznámější jsou osudy Německa a Itálie, kde nabrala radikalizace větších rozměrů, než tomu bylo v zemi vycházejícího slunce, a obyvatelé obou států si ve výsledku sami zvolili despotickou diktaturu před budováním liberálního parlamentního systému. Výhra nacionalistů v evropských zemích později jen utvrdila vládní pravicové křídlo v rozchodu s předchozím, liberálním režimem.

Nepokládám to ale za faktor, který by se nějak citelně podílel na formování veřejných nálad, neboť problémy, s nimiž se Japonsko potýkalo v té době, neměly přímou souvislost s vývojem událostí v Evropě, stejně jako vývoj japonského nacionalismu a samotné ideologie byl odlišný od vývoje nacionalismu evropského před 2. světovou válkou. Tomuto tématu se

už ale ve své práci nevěnuji, neboť by mohlo být samostatným tématem další diplomové práce.

Seznam použité literatury

ASADA, Sadao. Japan's "Special Interests" and the Washington Conference. *The American Historical Review* [online]. 1961, 67(1), 62- [cit. 2017-09-10]. DOI: 10.2307/1846262. ISSN 00028762. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/10.2307/1846262>

BEASLEY, W. G. *The Rise of Modern Japan*. New York: St. Martin's Press, 1990. ISBN 0-312-04077-6.

BORTON, Hugh. *Japan Since 1931: Its Political and Social Developments*. [online] New York: International Secretariat, Institute of Pacific Relations, 1940. Dostupné z: <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.b4508598;view=1up;seq=19>

BYAS, Hugh. *Government by assassination*. [online] New York: Alfred A Knopf, 1942. [cit. 2017-06-10] Dostupné z: <https://archive.org/stream/governmentbyassa008235mbp#page/n0/mode/2up>

COLEGROVE, Kenneth. The Japanese General Election of 1928. *American Political Science Review* [online]. 1928, 22(02), 401-407. DOI: 10.2307/1945477. ISSN 0003-0554. Dostupné z: http://www.journals.cambridge.org/abstract_S0003055400116612

CROWLEY, James B. Japanese Army Factionalism in the Early 1930's. *The Journal of Asian Studies* [online]. 1962, 21(3), 309- [cit. 2017-09-10]. DOI: 10.2307/2050676. ISSN 00219118. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2050676?origin=crossref>

DUUS, Peter. *The Cambridge History of Japan*. Volume 6., The Twentieth Century. Repr. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. ISBN 0-521-22357-1.

GARON, Sheldon M. *The State and Labor in Modern Japan*. [online] Berkeley: University of California Press, c1987. [cit. 2017-09-10] Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=lqjrpOeKRWMC&lpg=PP1&dq=state%20and%20the%20labor%20in%20modern%20japan&hl=sk&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>

GIFFARD, Sydney. *Japan among the Powers 1890-1990*. New York: Yale University Press, 1994. ISBN 0-300-05847-0.

GORDON, Andrew. *Labor and Imperial Democracy in Prewar Japan*. Berkeley: University of California Press, 1992. ISBN 0-520-08091-2.

- GORDON, Andrew. *A Modern History of Japan: From Tokugawa Times to the Present*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-533922-2.
- GRIFFIN, Edward G. The Universal Suffrage Issue in Japanese Politics, 1918–25. *The Journal of Asian Studies* [online]. 1972, 31(2), 275- [cit. 2017-04-14]. DOI: 10.2307/2052596. ISSN 00219118. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2052596>
- HATA, Ikuhiko a Marius B. JANSEN. *Hirohito: the Shōwa emperor in war and peace*. Folkestone: Global Oriental, 2007. ISBN 978-1-905246-35-9
- HOSTON, Germaine A. Tenkō: Marxism & the National Question in Prewar Japan. *Polity* [online]. 1983, 16(1), 96-118 [cit. 2017-10-30]. DOI: 10.2307/3234524. ISSN 0032-3497. Dostupné z: www.jstor.org/stable/3234524
- JANSEN, Marius B. *The Making of Modern Japan*. Cambridge (Mass.): Belknap Press, 2000. ISBN 0-674-00334-9.
- JOHNES, Trevor. The Recent Banking Crisis and Industrial Conditions in Japan. *The Economic Journal* [online]. 1928, 38(149), 76–80. DOI: 10.2307/2224398. ISSN 00130133. Dostupné z: www.jstor.org/stable/2224398
- KAWAMURA, Noriko. Wilsonian Idealism and Japanese Claims at the Paris Peace Conference. *Pacific Historical Review* [online]. 1997, 66(4), 503-526 [cit. 2017-04-23]. DOI: 10.2307/3642235. ISSN 00308684. Dostupné z: www.jstor.org/stable/3642235
- LARGE, Stephen S. Nationalist Extremism in Early Shōwa Japan: Inoue Nisshō and the 'Blood-pledge Corps Incident', 1932. *Modern Asian Studies* [online]. 2001, 35(3), 533–564. [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/313180>
- LARGE, Stephen S. *Showa Japan: Political, Economic and Social History 1926–1989*. London: Routledge, 1998. Routledge library of modern Japan. ISBN 0-415-14319-5.
- LORY, Hillis. *Japan's Military Masters: The Army in Japanese Life*. [online] New York: The Viking press, 1943. [cit. 2017-06-15]. Dostupné z: <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.b4235580;view=1up;seq=7>
- MITCHELL, Richard H. Japan's Peace Preservation Law of 1925: Its Origins and Significance. *Monumenta Nipponica* [online]. 1973, 28(3), 317- [cit. 2017-04-30]. DOI: 10.2307/2383786. ISSN 00270741. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2383786>

MITCHELL, Richard H. *Political bribery in Japan*. [online] Honolulu, Hawaii: University of Hawaii Press, c1996. Dostupné z:

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=3413093>

ŌNO, Ken'ichi. *The Path Traveled by Japan as a Developing Country : Economic Growth from Edo to Heisei*. Shohan. Tōkyō: Yūhikaku, 2005. ISBN 9784641162310.

QUIGLEY, Harold Scott. *Japanese Government and Politics*. [online] New York, London: The Century co, 1932. [cit. 2017-09-10]. Dostupné z:

<https://archive.org/details/japanesegovernme029408mbp>

RAMSDELL, Daniel B. The Nakamura Incident and the Japanese Foreign Office. *The Journal of Asian Studies* [online]. 1965, 25(1), 51–67. DOI: 10.2307/2051040. ISSN 00219118. Dostupné z: www.jstor.org/stable/2051040

REISCHAUER, Edwin O. a Albert M. CRAIG. *Dějiny Japonska*. Vyd. 2., dopl., [i. e. 3. vyd.], dotisk. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-513-5.

SCALAPINO, Robert A. *Democracy and the Party Movement in Prewar Japan: The Failure of the First Attempt*. California Library Repr. Series Ed. Berkeley: University of California Press, 1975. California Library Reprint Series. ISBN 0-520-02914-3.

SASAKI, Fumiko. *Nationalism, Political Realism and Democracy in Japan: The Thought of Masao Maruyama*. London: Routledge, 2012. Routledge Contemporary Japan Series. ISBN 978-0-415-69152-9.

SEKIGUCHI, Tai. Political Conditions in Japan: After the Application of Manhood Suffrage. *Pacific Affairs* [online]. 1930, 3(10), 907- [cit. 2017-04-30]. DOI: 10.2307/2749783. ISSN 0030851x. Dostupné z: www.jstor.org/stable/2749783

SMITH, Kerry Douglas. *A Time of Crisis: Japan, the Great depression, and Rural revitalization*. Cambridge, Mass.: Distributed by Harvard University Press, c2001. ISBN 0674003705.

STEPHAN, John J. The Tanaka Memorial (1927): Authentic or Spurious? *Modern Asian Studies* [online]. 1973, 7(4), 733–745. [cit. 2017-09-10] Dostupné z: www.jstor.org/stable/311684

STORRY, Richard. *The Double Patriots: A Study of Japanese Nationalism*. Cambridge: The Riverside Press, 1957.

TANIN, O., E. IOGAN a Karl RADEK. *Militarism and fascism in Japan* [online] New York: International Publishers, 1934. [cit. 2017-06-15] Dostupné z: <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.32000007775630;view=1up;seq=9>

TERANISHI, Juro. *Evolution of the economic system in Japan*. Cheltenham [u. a.]: Elgar, 2005. ISBN 9781843761631.

THOMAS, R. H. Havens. Japan's Enigmatic Election of 1928. *Modern Asian Studies* [online]. 1977, 11(4), 543–555. [cit. 2017-04-09] Dostupné z: www.jstor.org/stable/311898

TOTTEN, George Oakley. *The social democratic movement in prewar Japan*. New Haven: Yale University Press, 1966. Studies on Japan's social democratic parties.

VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Svoboda, 1986. Členská knihovna.

VESELÝ, Zdeněk. *Světová politika 20. století v dokumentech (1900–1945)*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2000. ISBN 80-245-0033-7.

WAKUKAWA, Seiyei. Japanese Tenant Movements. *Far Eastern Survey* [online]. 1946, 15(3), 40-44. DOI: 10.2307/3022364. ISSN 03628949. Dostupné z: www.jstor.org/stable/3022364

WILSON, George M. *Radical Nationalist in Japan: Kita Ikki, 1883-1937*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1969. Harvard East Asian Series.

WILSON, Sandra. *Nation and Nationalism in Japan*. [online] New York: RoutledgeCurzon, 2002. ISBN 0700716394. [cit. 2017-10-30] Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=X7Sr9x9LAowC&lpg=PA1&dq=nation%20and%20nationalism%20in%20japan&hl=sk&pg=PR12#v=onepage&q&f=false>

WILSON, Sandra. *The Manchurian Crisis and Japanese Society, 1931–33*. London: Routledge, 2002. Routledge/Asian Studies Association of Australia (ASAA) East Asia series. ISBN 978-0-415-25056-6.

YOSHITAKE, Oka. *Five Political Leaders of Modern Japan: Itó Hirobumi, Ókuma Shigenobu, Hara Takashi, Inukai Tsuyoshi, and Saionji Kimmochi*. Tokyo: University of

Tokyo Press, c1986. ISBN 4-13-037014-6.

YOUNG, Louise. *Japan's Total Empire: Manchuria and the Culture of Wartime Imperialism*. Berkeley, Calif.: University of California Press, 1999. Twentieth-century Japan. ISBN 978-0-520-21934-2.